

PRÄSTERS MEDVETENHET OCH INSTÄLLNING TILL RÖST OCH KOMMUNIKATION

Examensarbete
Logonomprogrammet 15 hp
Vårterminen 2012

Anna Krachler Collin

Handledare: Owe Ander,
Margareta Thalén

Abstract

En prästs röstanvändning har påverkats av en rad faktorer genom historien. Det är bl.a hur många som lyssnar, vilken typ av rum man befinner sig i och vad det förväntas att prästen ska säga.

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka prästers medvetenhet om och inställning till röst och kommunikation, samt att ta reda på vilken utbildning prästerna fått i dessa ämnen.

I studien kartlades utbildningen i röst och kommunikation för präster inom Svenska kyrkan, och inspelade äldre radiogudstjänster analyserades. Ett antal präster inom Svenska kyrkan intervjuades. Utöver detta gjordes observationer av samtliga intervjuade när de höll en gudstjänst.

Undersökningen visade att undervisningen i röst och tal inte är tillräcklig, med tanke på den röstbelastning prästerna har i sin yrkesutövning. Röstidealet har ändrats både p.g.a. medias påverkan och teknikens intåg i kyrkorummet.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte	2
2.1. Avgränsningar.....	2
2.2. Metod	2
2.3. Urval.....	3
2.4. Forskningsläge	3
3. Bakgrund	5
3.1. Präst - en roll i förändring?	5
3.2. Kyrkorummets förändring	8
3.3. Prästsjuka.....	9
3.4. Predikokost.....	11
3.4.1. <i>Retorik</i>	11
3.4.2. <i>Kommunikation</i>	14
3.4.3. <i>Paralingvistiska och extralingvistiska signaler</i>	16
4. Undersökning	18
4.1. Analys av äldre inspelade predikningar.....	18
4.2. Kartläggning av utbildningar.....	19
4.3. Intervju.....	21
5. Intervjuresultat	22
5.1. Respondenterna.....	22
5.2. Intervjuresultat i sammanfattning	22
5.3. Observationer.....	25
6. Analys och vidare forskning	28
6.1. Hur upplever präster sin röst både professionellt och privat?	28
6.2. Använder präster olika röster i olika förrättningar? Finns ett ideal?	29
6.3. Upplever prästerna att kyrkorummens utformning påverkar talet?	31
6.4. Vilken utbildning i röst och kommunikation har prästerna?	33
6.5. Vidare forskning	35
7. Källförteckning	36
8. Litteraturförteckning	38
Bilaga 1 - Intervjuerna	41
1. När gick du din utbildning och var?	41
2. Hur upplever du din röst?	41
3. Upplever du att din röst har förändrats genom åren?.....	42
4. Pratades det om något röstideal som präst, i utbildningen? Har du ett eget ideal?	43
5. Har du genomgått någon typ av röstträning?	45
6. Finns det någon skillnad på hur du använder din röst i olika professionella situationer?	46
7. Påverkar akustiken och rummets utformning ditt sätt att tala?.....	48

8. Upplever du en skillnad mellan hur du använder din röst privat och professionellt?	50
9. Har du någon gång haft problem med rösten?	51
10. Tänker du på ditt kroppsspråk vid predikan?	53
11. Har du fått utbildning i kommunikation? Ingick kroppsspråk?	54

1. Inledning

I Svenska kyrkan arbetar ca 22 000 anställda fördelade på ca 1800 geografiska församlingar som täcker hela landet. Vid sidan av staten, kommuner och landsting är den en av de största arbetsplatserna i Sverige. Många människor kommer årligen i kontakt med Svenska kyrkan. Om man bara ser till antalet gudstjänstbesökare år 2010, uppgick de till 17,2 miljoner.¹ Det betyder att präster träffar många och har många som lyssnar på dem. En fråga man kan ställa sig då är, om de är medvetna om hur deras röster påverkar lyssnaren. Rösten är en prästs viktigaste arbetsredskap. Hela deras verksamhet bygger på hur de kommunicerar med människor i olika situationer, som i gudstjänsten, i ungdomsarbete, i själavård och i verksamheter med äldre. I alla situationerna använder sig prästerna av språkspel, alltså olika sätt att använda språket och rösten i olika sammanhang, vare sig de är medvetna om det eller inte. Prästen sänder även ut ickeverbala signaler i kommunikationen, signaler som förmedlas via bl.a kroppsspråket.

Att vara förkunnare är en central uppgift för präster och pastorer.² Det betyder att prästen har förväntningar på sig, att under 10-20 minuter säga något som motsvarar olika lyssnares behov.³ Det är inte bara viktigt vad som sägs, utan också hur det framförs. Rösten är ett av uttrycksmedlen. Därför är det angeläget för personer som talar mycket i sin yrkesutövning, att ha kunskap om rösten. Ett hälsosamt och vårdande röstarbete är nödvändigt om röstbesvär ska undvikas.

En stor del av gudstjänstbesökarna är äldre vilket innebär att hörseln är nedsatt för många. Hur fungerar då präströsten? Bär den? Har prästen hittat rätt röstläge och röststyrka? En pipig, hes eller svag röst kan vara svår att uppfatta. Även bristande artikulation eller för forcerat tal kan innebära svåra hinder för en god kommunikation.

Föreliggande uppsats fokuserar på präströsten, framför allt den predikande rösten, och rösten i gudstjänsten. Finns det en speciell predikoröst, ett ideal? Predikostilarna varierar från kyrkosamfund till kyrkosamfund men även mellan predikanterna inom samma samfund. En fråga man kan ställa sig är, om de är medvetna om hur de för fram budskapet. För att det förmedlade ordet ska beröra och kanske till och med engagera, är det viktigt hur det sägs. Därför vill denna studie undersöka hur utbildningen i röst och kommunikation ser ut för präster och hur präster upplever sina röstliga resurser.

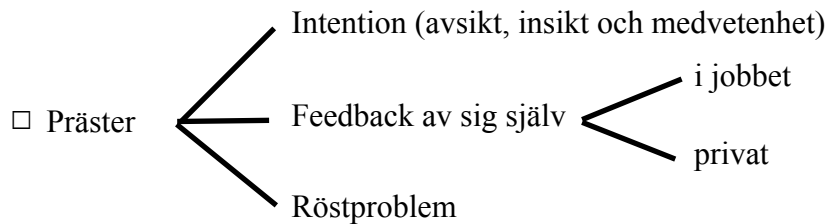
¹ Svenska kyrkans hemsida 2012-02-07

² Abragi 2004, s 7

³ Abragi 2004, s 21

2. Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka prästers medvetenhet om och inställning till röst och kommunikation. Problemområdet kan åskådliggöras med följande:

□ Påverkande yttre faktorer

- kyrkorummet, storlek och akustik
- antalet åhörare
- ljudanläggning

□ Påverkande inre/estetiska faktorer

- ideal, förebilder
- traditioner

□ Utbildning i röst och kommunikation

2.1. Avgränsningar

Studien omfattar endast präster inom Svenska kyrkan. En intressant synvinkel skulle kunna ha varit att jämföra olika kyrkorörelser och samfund. Ett jämförande arbete med intervjuer av präster och pastorer från olika kyrkor och samfund, för att få deras inställning till och medvetenhet om sin röst och sin utbildning i röst och kommunikation, skulle vara möjlig men har inte tagits upp i föreliggande uppsats.

Prästerna som har deltagit i undersökningen arbetar inom Västerås stift och är av skiftande åldrar. Det föreligger inte något könsperspektiv i uppsatsen. Denna uppsats undersöker inte heller hur kommunikationen och interaktionen mellan talare och lyssnare fungerar.

2.2. Metod

I studien sker en kartläggning av utbildningar för präster inom Svenska kyrkan. Undersökningen omfattar också analyser av äldre inspelade radiogudstjänster för att försöka följa präströstens tradition. Sju präster intervjuas om bl.a. hur de ser på sin röst, kommunikation och om de har, eller har haft, röstbesvär. Samtliga intervjuade har även observerats under en gudstjänst, för att höra och se om verkligheten stämmer överens med vad prästen säger om sin röst användning och sitt kroppsspråk.

2.3. Urval

Via Svenska kyrkans hemsida framkommer vilka församlingar som finns i Västerås med omnejd. På respektive församlings hemsida finns namnen på de präster som arbetar där. Ett antal präster i blandade åldrar har kontaktats. Sju respondenter har svarat positivt på kontakten och har intervjuats under hösten 2011.

De inspelade högmässor som har lyssnats på valdes ut på följande sätt: Den äldsta radioinspelningen av en högmässa, förrättad i Svenska kyrkan, som Kungliga Biblioteket:s audiovisuella arkiv kunde tillhandahålla är från 1938. Med den som utgångspunkt valdes en högmässa från varje årtionde fram t.o.m. 1980. Till undersökningen är det endast högmässor från kyrkor i Stockholm och Uppsala som valts.

2.4. Forskningsläge

Forskningsläget, vad gäller olika yrkesgruppers röst användning, är omfattande. Däremot har ingen forskning som enkom handlar om prästers röst och röst användning hittats.

Carina Sundberg⁴ tar upp predikans språk i sin doktorsavhandling. Predika är en mellanmänsklig kommunikation, säger hon. ”På en specifik plats i ett konkret kyrkorum predikar en unik kvinna eller man mitt i en grupp av andra unika kvinnor, män och barn”. Predikan sker i en komplex kommunikationssituation som är fylld av intryck och uttryck. Det är många faktorer som inverkar i predikosituationen t.ex social gemenskap, sinnesintryck, språk, traditioner och värderingar. Predikan har setts som talad envägs kommunikation som innebar överföring av ett innehåll från sändare till mottagare. Grundtanken var att både sändare och mottagare förstod innehållet på samma sätt, de ansågs förstå varandras språk. Idag finns en reaktion mot denna förenklade syn på kommunikation. Lyssnarnas aktivitet betonas och kommunikationen ses som ett ”delande” där parterna interagerar. Utifrån det synsättet blir predikan en produkt av interaktionen.⁵ Sundberg tar också upp språket i den meningen, att det handlar om det religiösa språket i predikan, ur fyra olika teologers perspektiv. Det metaforiska, symboliska, poetiska och prövande lekfulla språket.⁶ Varje predikoteologi kan ha sitt eget språkspel, sina egna normer och värderingar.⁷

”Röstproblem följer yrket” och det gäller även präster⁸. Svensk foniatrisk förening gjorde en insamling av data under en sexmånadersperiod 1992-93 för att få fram ett underlag för arbetet med att utveckla den förebyggande röstvården. Landets foniatriska avdelningar lämnade uppgifter om nybesök av patienter med röstrubbningar med avseende på yrke, diagnos, kön och ålder. Uppgifterna kom från Lund, Malmö, Göteborg, Lindköping, Örebro, Stockholm (Karolinska sjukhuset och Huddinge sjukhus) samt Uppsala. Av de 1484 patienterna som det erhöles uppgifter om var 1212 yrkesarbetande. Vid bearbetning av data från dessa 1212 förvärvsarbetande patienterna fanns ett stort spektrum av yrken och diagnoser. För att få

---

⁴ Carina Sundberg är teologie doktor och präst i Svenska kyrkan,

⁵ Sundberg 2008, s 11 ff

⁶ Sundberg 2008, s 84, 123, 140, 190

⁷ Sundberg 2008, s 196

⁸ Fritzell 1999, s 7. Professor Björn Fritzell är foniatr och f.d klinikchef på foniatriska kliniken, Huddinge sjukhus

materialet mer lättarbetat samlades likartade diagnoser och yrken till grupper. Resultatet blev 26 diagnosgrupper och 20 yrkesgrupper. Det visade sig att den största andelen patienter har fått diagnosen fonasteni.⁹ Hela 397 patienter av 1212 inrapporterade. Yrkeskategorin lärare var i särklass störst och prästerna var på plats 19 bland de största yrkesgrupperna. En sammanställning av antalet patienter har jämförts med motsvarande data för hela Sverige, som räknades fram på basis av uppgifter från folk- och bostadsräkningen 1990, där det har varit möjligt. Där framgår att antalet yrkesarbetande präster i undersökningen var 0,41% till antalet jämfört med 0,13% yrkesaktiva präster i Sverige. Om man ser till resultatet av undersökningen så bör, förutom lärare, även bl.a präster redan i sin utbildning förberedas bättre för den röstpåfrestning som de kommer att möta i sin yrkesutövning.¹⁰

Vid en undersökning i Norge 2001, visade det sig att 25% av de församlingspräster i Norska kyrkan, som svarat på undersökningen, hade stora eller medelstora problem med sina röster. Antalet svarande var 166 präster vilket utgör 14% av alla församlingspräster i Norska kyrkan. Undersökningen visar att utbildningsinstitutionerna, för att förebygga dessa problem, måste ta röstträning på allvar. Kvinnliga präster är mer utsatta än sina manliga kolleger, vilket kan hänga samman med att stämläpparna hos kvinnor är kortare och tunnare och vibrerar snabbare än hos män. Kvinnor har också en tendens att höja röstläget när de ska tala med högre volym. ”Prästycket är idag ett yrke som ställer höga krav på röst användningen”¹¹

Som jämförelse kan nämnas en engelsk undersökning som kom ut 2004, angående hur lärarens röst kvalitet påverkar elevernas inläring. Där framkom att rösten spelade stor roll för hur mycket eleverna lärde sig. Det räckte med en liten avvikelse från normal röstfunktion för att eleverna skulle få svårigheter.¹² Om denna undersökning kan sättas i samband med präster och deras arbete skulle det innebära att en präst med en aldrig så liten dysfunktion i rösten når sina lyssnare sämre än den som har en normal röstfunktion.

I en undersökning från Umeå, med kvinnliga polisstudenter och kvinnliga poliser, tas det upp, hur rösten kan inverka på arbetet. Resultatet visar att alla är överens om att rösten är viktig i yrket som polis. Dels ska de kunna lugna ner personer, dels visa empati och medmänsklighet. Samtidigt är det viktigt att kunna ha en bestämd och distinkt röst när det behövs. Rösten är även viktig, då man ska inge förtroende och visa att man lyssnar. Mer röstträning borde ingå i utbildningen är slutsatsen från uppsatsen.¹³ Mycket som sägs i den undersökningen passar på prästycket också, t.ex att rösten är viktig för att inge förtroende och visa att man lyssnar samt att visa empati och medmänsklighet.

---

⁹ Fonasteni är en funktionsstörning som karakteriseras av att rösten fungerar till vardags, men klarar inte påfrestningar. Då får patienten trötthets- och obehagskänsla i halsen, behöver harkla sig och blir hes. Symtomen ökar när belastningen på stämman ökar

¹⁰ Fritzell 1999, s 7 ff

¹¹ Løvbakk 2011

¹² Rogerson & Dodd 2004

¹³ Johansson Blomberg 2007

3. Bakgrund

3.1. Präst - en roll i förändring?

En prästs röst användning har påverkats av en rad faktorer genom historien. Det är bl.a hur många som lyssnar, vilken typ av rum man befinner sig i och vad det förväntas att prästen ska säga. Jesus predikade ute för flera tusen människor, och det var en vanlig situation då. Under biblisk tid samlades man till gudstjänst, då ledaren, prästen, talade till de samlade. Det kunde talas i timmar.¹⁴ De första kristna samlades till mindre gudstjänster på onsdagar och fredagar, då det förekom sång, lärosamtal och profetiska tal. Paulus ansåg att bara två eller tre skulle tala och övriga pröva vad som sagts.¹⁵ Det skulle alltså inte vara en envägskommunikation utan det som sades skulle ifrågasättas.

”Det är ett utmärkande drag för kristendomen att den från början tycks drivas av ett inre tvång att förkunna något. Den har ett budskap, den är behärskad av ord som tränger på och måste ut.”¹⁶

Den kristna kyrkan spreds från Rom och kom på 1000-talet till Sverige. Under medeltiden var Sverige katolsk, mässan, som sjöngs, och bönerna var på latin, men man predikade på svenska. Då höll prästen bara en kort predikan vid speciella tillfällen, t.ex påsk, jul och helgondagar. En gudstjänst tog bara ca 40 min.¹⁷ Enligt en annan uppgift skulle prästen i slutet av medeltiden varje söndag göra en utläggning om evangelierna och predika på större helger. I predikohandlingar från den tiden förordades att prästen skulle använda bilder och exempel från omgivningen så att vanligt folk kunde förstå.¹⁸ Det låter som om prästen skulle tala åtminstone lika länge då under gudstjänsten som nu för tiden. Predikan kunde lika gärna ske från någon upphöjd plats i det fria, vid någon marknad eller varhelst människor samlades. Predikan var inte knuten till kyrkobyggnaden.¹⁹ Kringvandrande munkar predikade för folket på vägen eller i klosterkyrkorna. I sockenkyrkan, dit munken inte hade tillträde, predikade sockenprästen.²⁰ Rösterna användes alltså i många olika situationer, både utomhus och inne. Detta ställde olika krav på rösten för att prästen eller munken skulle höras. Det kan inte ha varit lätt att tala i vimlet på en marknadsplats t.ex.

På 1520-talet började reformationen²¹ i Sverige, och Olaus Petri (1493-1552)²² utformade en svensk evangelisk liturgi och gav bl.a. ut de första psalmerna på svenska. År 1530 förbjöds det att hålla mässan på latin i Stockholm.²³ Nu skulle prästerna hålla hela gudstjänsten på

---

¹⁴ Apg 20: 7-8

¹⁵ 1 Kor 14:26 ff

¹⁶ Borgehammar 1991, s 11

¹⁷ Medeltiden Kalmar läns museum 1996

¹⁸ Andersson 1991, s 268

¹⁹Härdelin 1991, s 176. Den medeltida kyrkans syn på kyrkobyggnadens funktion var att den dels var en symbol för den egentliga kyrkan - församlingen, dels ett bödens hus samt en plats där man mottar sakramentens gåvor.

²⁰ Andersson 1991, s 267

²¹ Reformationen inleddes i Tyskland på 1500-talet med framför allt Martin Luther. Det innebar att gudstjänsten blev enklare och många av de katolska inslagen av mystik försvann. Man började sjunga psalmer på modersmålet och predikan blev central. Den katolska organisationen med bl.a bikt och kontemplativ mystik ersattes med att man koncentrerade sig på bibeln och dess motiv.(Reformationen BF 1953, s 970)

²² Olaus Petri var reformator, historiker, humanist och även rikskansler åt Gustav Vasa. I slutet av 1530-talet blev han prästvigd.

²³ Martling 1992, s 22

svenska. Predikan blev obligatorisk i söndagens högmässogudstjänst och den skulle vara en tolkning och utläggning av hela evangeliet. I städerna skulle det även predikas vid morgon- och kvällsgudstjänsterna samt på onsdagar och fredagar.²⁴ Nu blev alltså röst användningen betydligt större i kyrkorna. Är det reformationens ”fel” att prästernas röster slits? Hur mycket påverkades prästernas röster genom predika upp till tio gånger varje vecka? Det måste ha blivit en stor skillnad för väldigt många.

Historiskt har kyrkan som organisation haft en central roll i samhället. Från medeltiden var kyrkolivet ett självklart grundval i både stadslivet och kulturlivet. Den som inte var kristen stod utanför samhället.²⁵ På 1300- och 1400-talet fanns en föreskrift att prästerskapet skulle undervisa allmogen i katekesen.²⁶ Under 1500-, 1600- och 1700-talet spreds både undervisning och kunglig propaganda från predikstolen. Många gånger var prästen kungens förlängda arm. Det berodde på att kungen, efter reformationen, ansågs vara Guds utvalde och kyrkans överhuvud.²⁷ Kungen skulle kontrollera kyrkostyrelsen och garantera Guds ords förkunnelse.²⁸ Lagar och lokala nyheter lästes upp men även krigsnyheter. Sverige var i krig under t.ex 1600-1700-talet och det gällde att allmogen kunde mobilisera snabbt om det behövdes.²⁹ Sockenprästerna höll uppsikt över församlingsbornas leverne, och personer som brutit mot något, ställdes inför domkapitlet. Prästen fungerade som ordningsmakt i bygden. Prästen hade även en roll som lärare utanför predikstolen. Präst och klockare skulle lära barnen läsa bl.a. katekesen, som var en sammanställning av kristen tro med frågor och svar.³⁰ Prästen förde protokoll om läskunnighet och kunskap i kristendom under husförhören långt in på 1800-talet. Husförhörslängderna arkiverades och användes som underlag för beskattning och utskrivning till krigstjänst. Formellt tog bestraffning från uteblivet husförhör slut 1888.

”Att sprida upplysning, förbättra seder och lindra nöden, det var vad kyrkans män hade att beställa i rikets tjänst. En sådan syn på prästämbetet var varken katolsk eller luthersk. Det var 1700-talsmässigt allmänuropeiskt.”³¹

I Sverige hade vi kyrkplikt ända långt in på 1800-talet, vilket betydde att alla hörde minst en predikan i veckan.³² Att vara den stora informationskällan i bygden, predika inför 800 personer och göra sig hörd utan tekniska hjälpmedel kan inte ha varit lätt. Det måste ha påverkat rösten mycket att predika för flera hundra människor i ett par timmar till skillnad mot att predika i tio-femton minuter med mikrofon inför fyrtio lyssnare som det i många fall är nu för tiden.

Stora förändringar skedde under 1900-talet. Skolgången var begränsad för de flesta även om obligatorisk skola infördes 1847. Var man fattig, eller inte ansågs vara så begåvad, behövde man inte gå alla år i skolan. Detta betydde att boklig bildning i församlingarna var begränsad.

---

²⁴ Hellström 1991, s.349

²⁵ Martling 1992, s 68

²⁶ Andersson 1991, s 225

²⁷ Wallgren Hemlin 1997, s 49

²⁸ Martling 1992, s 68

²⁹ Milld 2008

³⁰ Fogelander-Sjöstrand 2010

³¹ Andreae 1956, s 36

³² Johannesson 1998, s 199

I skolans kristendomsundervisning var de huvudsakliga läroböckerna bibeln och psalmboken. I och med undervisningen i kristendom fanns en minsta gemensam nivå av kunskap. De flesta konfirmerade sig då till skillnad från nu. Det gjorde att prästen i församlingen visste vad de kunde från skoltiden och kunde utgå därifrån i sin undervisning. Det betydde att gudstjänstdeltagarna som grupp i det avseendet var ganska homogena.³³

Idag är förhållandena annorlunda. Den som har vuxit upp i Sverige har minst nio års skolgång, de flesta har tolv år. Många har även universitets- eller högskoleutbildning. Nu för tiden är kristendomskunskapen ersatt med religionskunskap och den ska vara konfessionsfri. Det innebär att man många gånger lär sig mer om andra religioner och mindre om den kristna tron specifikt. Det gör att den gemensamma grunden som skolan gav, när det gällde den kristna tron, inte längre finns.³⁴ Det är en sanning med modifikation. Nu för tiden ska eleverna i undervisningen bli uppmärksamma på hur människor inom olika religiösa traditioner lever med, och uttrycker sin religion och tro på olika sätt. Men undervisningen ska även ge kunskap om och förståelse för hur kristna traditioner har påverkat det svenska samhället och dess värderingar.³⁵

Allt färre konfirmerar sig³⁶ och antalet människor som besöker gudstjänsten regelbundet har minskat kraftigt. Det gör att de som lyssnar till en predikan nu är en mycket mer heterogen grupp än tidigare.³⁷ Prästens roll har också förändrats genom demokratiseringen i samhället och genom mikrofonens intåg i kyrkan. Från att ha varit ”kung” i byn har prästen blivit en person som nästan företräder en minoritet, åtminstone vad det gäller kyrkobesökare. I stället för att stå och domdera från predikstolen ska prästen nu ha ett mer demokratiskt tilltal. Det är ett helt annat sätt att använda rösten. I och med att radio och TV gjorde sitt intrång i våra hem, har sättet att använda rösten säkert påverkats av den massmediala rösten. När radion var ny fanns det ingen språklig tradition. Därför blev det naturligt för de som arbetade där, att anamma det tonläge och den stil som var vanligast bland de akademiskt bildade. Stilen var väldigt formell och korrekt. När radion började bli vanlig i hemmen, ändrades språkstilen till ett folkligare tilltal. I TV:ns början var de flesta i personalen radiofolk, som tog med sig sin språktradition. På 1960- och 70-talet skedde en förändring i samhället vilket påverkade språkbruket inom radio och TV mot ett mer informellt tilltal.³⁸ Röstidealen förändrades alltså och både talare och lyssnare har påverkats. Ett medialt ideal hur en predikaröst ska låta kan ha framkommit från detta.

---

³³ Abragi 2004, s 17 ff

³⁴ Abragi 2004, s 18

³⁵ Läroplan för grundskolan 2011, s 186

³⁶ 2010 deltog 32 % av Sveriges 15-åringar i konfirmandarbete i Svenska kyrkan. Det kan jämföras med 80,7 % 1970. (Observera att många av dagens 15-åringar har invandrarbakgrund och förmodligen tillhör andra kyrkor och samfund och ev.konfirmeras där). 1868 beslutades att konfirmationsundervisningen skulle vara frivillig för ungdomar, alltså inget tvång. I Sverige har det aldrig varit lag att konfirmera sig, men i praktiken har det funnits ett tvång. (Nordqvist 2009)

³⁷ Abragi 2004, s 18 ff. Abragi påstår att prästerna hade det lättare förr vilket är ganska märkligt med tanke på att prästerna på den tiden skulle tala i två timmar och det de sa var nästare både Guds ord och kungens ord på samma gång. Följderna av felpredikan blev väldigt svåra för prästen.

³⁸ Andersson 2002, s 11-12

3.2. Kyrkorummets förändring

Under lång tid byggs det stora kyrkor eftersom den närvarande församlingen var väldigt stor. De byggdes också med avsikten att det skulle vara stor efterklang. Rent akustiskt skulle de lämpa sig för enstämig sång och för att rösterna skulle bära. Den gregorianska sången utvecklades för att fylla olika funktioner i den romersk-katolska liturgin, där det var mycket sång och lite tal. Den gregorianska sången delas in i två melodityper: recitativ, där texter reciteras i bestämda former, och de s.k. fria melodierna, som inte är fria. Det är fastslaget vilka melodier det ska vara, men de är mer komponerade.³⁹ Melodierna har olika funktioner utifrån vad prästen gör i mässan. De är ofta så avancerade att de kräver ordentlig skolning för att framföras.⁴⁰ Vissa texter ska läsas igenom, som trosbekännelsen och evangelietexten. När de mer poetiska texterna ska framföras blir det mer utbroderade melodier. Efter att reformationen slog igenom och gudstjänsterna blev lutherska, fick ordet en större betydelse och det blev mycket tal samt församlingssång. Talet i Svenska kyrkan bygger på den gregorianska mässan, där förekomsten av recitationston är ett utmärkande drag i de bundna formerna, t.ex. liturgiska läsningar.

På 1700-1800-talet var det tradition att man placerade betonade stavelser en halv ton högre eller lägre än de obetonade stavelserna. Detta för att motverka monotonin som hör samman med recitativ.⁴¹ Monotonin hade ändå sin poäng då stora variationer i tonomfånget gjorde det svårare att uppfatta texten. Det finns dock ingen taltonart som passar i alla kyrkorum från stora katedraler till små träkapell.⁴²

De gamla kyrkorna är byggda för sång, då mässan sjöngs på latin. Predikan har dock ända sedan medeltiden framförts på svenska i våra svenska kyrkor. När man gick ifrån sjungandet till tal, fick predikstolens utformning betydelse. Taket över och väggen bakom fungerade som förstärkare, varvid prästen kunde höras utan ljudanläggning. Något som också underlättade hörbarheten i det stora kyrkorummet var, om prästen använde en entonig predikoröst. Allt skulle framföras halvt sjungande, utan betoning eller nyanser samt med ”tordönsstämma”.⁴³ Präster har alltid fått kritik för att antingen predika med malande röster så att åhörarna somnar eller att de är teatraliska och salvelsefulla.⁴⁴ Under sin samtid var ärkebiskopen och skalden Johan Olof Wallin (1779-1839) känd och beundrad som predikant och andlig talare.

”...med hans mäktiga stämma, med hans mäterliga och uttrycksfulla framsägning af talet gjorde hans ord en oemotståndlig verkan och fäste sig med öfvertygelsens makt i hans åhörars hjärtan.”⁴⁵

J.O.Wallin var eftersökt som talare i de mest skilda sammanhang p.g.a. sitt rykte som vältalare.⁴⁶ Han ansågs ha ett ”för klen bröst” för att bli präst, men det visade sig vara hans

---

³⁹ Apel 1990, s 203

⁴⁰ Andersson 1991, s 216

⁴¹ Bohlin 1979, SM s 196

⁴² Sundberg 2011

⁴³ Abragi 2004, s 79

⁴⁴ Johannesson 1998, s 199

⁴⁵ Hofberg, Heurlin, Millqvist, Rubenson 1906, s 691 ff

⁴⁶ Andreae 1956, s 37

präktiga stämman som drog väldiga åhörarskaror till kyrkorna där han predikade.⁴⁷ Sättet att använda rösten och kunskapen i hur en predikan framförs har alltid spelat stor roll.

Mikael Mogren, teologie doktor, berättar att han vaknade till morgonandakten på radion när han var barn på 1970-talet. Där var det några präster som gjorde speciellt intryck. Det märktes att deras ord var förankrade i livet, att de själva trodde på vad de sa och så var deras predikaröster inte tillgjorda. Det de sa var i framkant på den tiden.⁴⁸ Även här märks att rösten och ordvalet spelar en avgörande roll för att lyssnaren ska bli engagerad.

Förutsättningarna för hur man använder rösten vid framförandet av predikan har alltså förändrats. Många kyrkorum är nu modernare kyrkor med anpassad akustik. Prästens plats i rummet har också förändrats. Står prästen i predikstolen, långt från församlingen eller används ambon för att få närhet?⁴⁹ Val av plats påverkar självklart sättet att använda rösten. Röst användningen påverkas också av om mikrofon används eller inte, eller vilken typ av mikrofon som används.

En intressant jämförelse kan vara hur teater rösten förändrats genom århundradena. En skådespelare och en präst har på ett sett liknande arbete. De ska framföra ett budskap till lyssnare och hur de använder sin röst påverkar om budskapet når fram eller inte. Idealet för skådespelar rösten har ändrats med tiden. Under Gustav III:s tid, i slutet av 1700-talet härskade det franska idealet med känslolösa tolkningar och tydlig diktning. Språket var det centrala och scenspråket skulle vara en förebild för det svenska folket. En stor möjlighet är att även kyrkans män påverkades av det idealet. J.O. Wallin sägs ha varit påverkad av det franska predikoidealet och han var förmodligen inte den ende. I början av 1900-talet ändrades röstidealet på teatern och man tyckte det gamla lät artificiellt. För att anpassa talet till den nyare stilen började man undervisa i talteknik och rösthygien bl.a på Dramatens elevskola. Det nya var avspänning, diafragmaandning och magstöd.⁵⁰ Vad som menas med det kan diskuteras, men kanske är det buk- flankandningen som även bl.a Elliot förordar i sin bok ”Röstboken” vilken används i prästutbildningen på Pastoralinstitutet i Lund och även i logonomutbildningen.

Ett argument mot kvinnliga präster var ända fram till 1950-talet, att de har så dåliga röster. Man ansåg att kvinnans röst inte fungerade i kyrkorummet.⁵¹

3.3. Prästsjuka

Prästycket ställer, och har alltid ställt, stora krav på rösten. Redan år 1600 lär Fabricius ab Aquapendente ha beskrivit ”Maladies des prédicateurs”, (Predikanterns sjukdomar)⁵². Det var den första medicinska beskrivningen av störningar i röstfunktionen hos präster.

---

⁴⁷ Andreae 1956, s 43

⁴⁸ Mogren 2009

⁴⁹ Ambo är en läspulpet som står på golvet och är ett komplement till predikstolen. I vissa kyrkor har man enbart en ambo. Ofta är ambon flyttbar. Under medeltiden innan predikstol fanns, använde man ambon för att läsa episteltexten och evangelietexten från.

⁵⁰ Martin 2008, s 16,18

⁵¹ Isberg 2011

⁵² Perelló 1962

Rösttrötthet har sedan 1600-talet blivit kallat ”prästsjuka”.⁵³

På 1700-talet i England skrev man om ”clergyman’s throat” (prästens hals). Här i Sverige använde man uttrycket ”prästhalssjuka” på 1800-talet. Prästerna utsatte sina röster för stora påfrestningarna förr i tiden.⁵⁴ Man kan anta att det var mycket påfrestande för präster att tala länge och höras bra i fuktiga, kalla och ekande kyrkor under en tid då även infektioner i luftrören var vanliga och inte så lättbotade.⁵⁵ Om man anstränger rösten under eller strax efter en förkylning t.ex. kan man drabbas av akut laryngit, som ger en rodnad och lätt svullna stämband. Laryngit kan också bli kronisk. Det gör rösten grov, pressad och väsende.⁵⁶

”Ingen mänsklig övning är så hälsosam eller harmlös att den inte kan orsaka allvarliga skador om det går till överdrift. Det är en vanlig erfarenhet hos röstpedagoger, sångare, förkunnare, munkar och nunnor som sjunger psalmer och hymner i kyrkorna. Det gäller också skrikande advokater, nyhetsuppropare, föreläsare, filosofer som debatterar tills de blir hesa, och alla andra som har till uppgift att sjunga och använda rösten.”⁵⁷

Redan under utbildningen borde präster, precis som alla med röstkrävande yrken, få tillräckligt med information om röst, röstrubbningar och röstergonomi för att kunna bevara bästa möjliga röstfunktion och undvika röstrubbningar.⁵⁸

---

⁵³ Løvbakk 2001

⁵⁴ Fritzell 1999, s 7

⁵⁵ Lindhe, Södersten 2011

⁵⁶ Sundberg 2007, s 234

⁵⁷ Lindhe, Södersten 2011, s 16

⁵⁸ Sala 2005, s 12

3.4. Predikokonst

Predikan har två bitar: *Vad* man säger och *hur* man säger det. Fortsättningsvis behandlas den andra biten, om hur predikan sägs.

3.4.1. Retorik

”Även om jag är klen som talare är jag inte klen i min kunskap”, säger Paulus. (2 Kor 11:6)

Predikan hör till de bäst bevarade talsituationerna från antiken. Romaren Augustinus (år 354–430) var professionell retoriker, först i Rom och sedan i Milano. Han blev anhängare till den tidiga kristna kyrkan. När han jämförde med den värtalighet han själv lärt sig i talarskolorna, tycktes språket i evangelierna väldigt torftiga, vilket han upplevde som ett problem. I motsats till många andra avstod inte Augustinus från sin kunskap, utan konstaterade att retorik var konsten att övertyga. Som kristen predikant var det en svår uppgift att förklara trons mysterier för många obildade och enkla människor. Han drog slutsatsen att alla kristna predikanter borde lära sig retorikens konst för att kunna övertyga och förklara.

När det romerska imperiet föll samman stängdes talarskolorna.⁵⁹ Men i den kristna kyrkan levde retoriken kvar.⁶⁰ Predikan var undervisning, men den skulle även behaga och röra vid lyssnarens känslor.⁶¹ Predikokonsten eller homiletiken, som det heter, utvecklades som en särskild retorisk teori. Homiletik kommer från grekiskan *homilia* som betyder förtroligt samtal.

Även om den medeltida kyrkan inte såg välvilligt på den gamla antika kulturen, användes retoriken för att sprida den kristna läran.⁶² Just den retoriska kraften inom kyrkan spelade t.ex en stor roll för teaterns utveckling.⁶³

Exempel i kyrkohistorien visar, att om det ingick mycket retorik i prästutbildningen så främjade det talarsituationen för de blivande predikanterna. I en jämförelse mellan teologiska fakulteter i Europa på 1500-talet, var de jesuitiska kollegier för högre utbildning mycket mer populära än de lutherska universiteten. Skillnaden var, att de jesuitiska skolorna hade retorik som huvudämne, medan teologiska studier var det viktigaste i de lutherska. Den kommunikativa förmågan värderades högt i samhället på den tiden och den dynamiska undervisningen på de jesuitiska kollegierna lärde ut ett sätt att kommunicera budskapet.⁶⁴

---

⁵⁹ Från 400-talet f.Kr uppstod särskilda skolor där man fick öva sig att hålla olika sorters tal. Man fick också lära sig olika regler för hur ett bra tal skulle förberedas och framföras. Undervisningen tog flera år. Lärare och elever samlade reglerna i en särskild lärobok i retorik. Det räckte inte att öva i skolan för att bli en bra talare. Eleverna måste lära sig genom att studera professionella talare ute i verkliga livet t.ex i domstolarna och i de politiska församlingarna, för att lära sig vilka krav som ställdes på en talare. (Johannesson, 2008, s. 7-12)

⁶⁰ Johannesson 1992, s 20

⁶¹ Backlund 1991, s 38

⁶² Hellspång 2009, s 28

⁶³ Martin 2004, s 24. När stadsbildningarna började komma under senmedeltiden och det liturgiska språket övergick från latin till nationalspråket började lekmän framföra spel utomhus. Då var det bara med rösterna man agerade, man föreställde i stort sett inte några karaktärer.

⁶⁴ Lindberg 2010, s 15 ff

Retorik är läran om konsten att övertyga enligt den klassiska definitionen. ”Retorik är konsten att kommunicera tankar, övertygelser och känslor”.⁶⁵ Att övertyga är också predikans ursprungliga överordnade syfte. De första som predikade skulle övertyga lyssnaren att omvända sig till den kristna tron. Genom hela predikohistorien har därför retoriken varit den teori som starkast styrt och påverkat predikans utformning.⁶⁶

”Konsten att predika handlar både om vad som ska sägas och hur det sägs.”⁶⁷ En predikan är ett hantverk. Ett av verktygen för det hantverket är retorik och ett annat är dialektik. Under medeltiden fick varje präst lära sig grammatik men också dialektik och retorik. Grammatiken var kunskapen om orden, hur man böjer dem och sätter samman dem. Där ingick även språkliga mönster och versmått. I dialektiken lärdes det ut hur man använde versmått och språkligt mönster, för att bygga ett tal bestående av argument och bevis. I retoriken lärde sig prästerna smycka talet.⁶⁸ När man bygger ett tal måste man först veta vad syftet är med talet, i detta fall predikan. Följande frågor kan ställas: Vem är jag? Vad ska jag säga? Vilket är budskapet eller temat? Vilka ska jag tala till? Vilken publik har jag?⁶⁹

I retorik är det talarens uppgift att förmedla, informera och undervisa. En talare ska *delectare* - behaga, *docere* - lära ut samt *movere* - beröra. När talaren börjar, gäller det att fånga lyssnarna, slå an en ton som gör dem nyfikna och villiga att höra mer, att behaga dem. När intresset är fångat övergår talaren till *docere*, själva anledningen till talet. Budskapet formuleras och utvecklas. Här presenterar man sakargumenten. En logisk struktur med argument och motargument är lämplig att presentera här. Om man avslutar talet med *movere* går lyssnarna därifrån engagerade och förhoppningsvis med en vilja att göra något. Dessa delar är lyssnarorienterade. Men hur uppfattas talaren av åhörarna?

Enligt Aristoteles (384-322 f.Kr) finns det tre medel för övertalning: *ethos*, *logos* och *patos*. *Ethos* motsvarar *delectare* och handlar om talarens karaktär. Det gäller som talare att skapa förtroende och tillit så lyssnarna får tilltro till budskapet. Talarens *ethos* visar den karaktär och erfarenhet han besitter, hur kunnig och ärlig han är. *Logos* betyder ord, yttrande och står för det sakliga innehållet och argument och motsvaras av *docere*. Det står också för strukturen på talet, hur det är disponerat. Med ett starkt *logos* visar talaren att han vet vad han talar om. *Patos*, till sist, kommer inifrån och kan jämföras med *movere*. Det är det engagemang talaren har för det han pratar om.

Retorikens *partes* (delar) är den metod man använder för att lägga upp ett tal. Den innehåller följande:

---

⁶⁵ Lindberg 2010, s 19

⁶⁶ Wallgren- Hemlin 1997, s 13

⁶⁷ Abragi 2004, s 33

⁶⁸ Backlund 1991, s 38

⁶⁹ Här kan en jämförelse göras med Konstantin Stanislavskij, en av grundarna av den konstnärliga teatern i Moskva. Han var skådespelare och teoretiker och utvecklade ett system med de berömda s.k. v-na. För varje ny roll en skådespelare ska göra bör den gå igenom frågorna: Vem är jag? Var är jag? Vilken tid är det? Vad vill jag? Vad hindrar mig?

- *Intellectio*. Här ställs de retoriska frågorna var, hur, till vem och varför? Här försöker man förstå uppgiften.
- *Inventio*. Bestämna innehållet i talet och kontrollera kunskaperna.
- *Dispositio*. Här struktureras innehållet.
- *Elocutio*. Vilken stil ska talet ha, vilket språk ska användas?
- *Memoria*. Nu ska talet läras in.
- *Actio* och *pronuntiatio*. Utförandet, bära fram budskapet med lämplig röst och kroppsspråk.

Det finns över 300 olika homiletiska verk från 1200-, 1300- och 1400-talet där en helt ny genre i retoriken uppstod: Predikan. Från den senare medeltidens handböcker är det anvisningarna om predikans disposition som mest påtagligt lämnats i arv till senare generationers predikanter. Den s.k. tematiska predikotypen har varit den ledande inom predikogenren från 1200-talet och fram till våra dagar. Delarna i en tematisk predikan brukar anges enligt följande:

- *exordium* (inledning)
- *propositio* (angivande av tema)
- *partitio och subpartitio* (delar och underavdelningar)
- *conclusio* (avslutning och tillämpning)⁷⁰

Under slutet av 1600- och början av 1700-talet uppstod olika typer av predikostilar. Den ”klassiska” svenska predikotypen, som varit den dominerande långt in på 1900-talet, växte fram ur en blandning av kravet på ensidig renlärighet och klarhet som ortodoxin hade, kombinerat med pietism och levande evangelium. I den skulle predikanten i *conclusio* använda sig av den trefaldiga tillämpningen. Det innebär att predikanten i avslutningen av predikan applicerar sina lärdomar på de tre olika lyssnarkategorierna, de oomvända, de sökande och de omvända.⁷¹

J.O Wallin var påverkad av den franska predikostilen och använde fransmännens retorik och lärde sig hur man skulle utnyttja språkets resurser för att skapa rytmer, klanger och ordlekar. Han lät det dock inte gå till överdrift.⁷² En av de stora franska teologerna och vältalarna var Jacques Bénigne Bossuet (1627-1704). Han höll bl.a. glansfulla liktal.⁷³ Det berättas att han drog fulla hus när han talade.

Under i stort sett hela 1900-talet har man inte haft någon teoretisk undervisning i retorik i prästutbildningen. Men på 1990-talet har retoriska böcker återkommit i undervisningen och i nyutkomna homiletiska handböcker används och kommenteras retoriken. I den praktiska predikoutövningen har det retoriska arvet levt kvar.⁷⁴

⁷⁰ Wallgren-Hemlin 1997, s 30

⁷¹ Wallgren-Hemlin 1997, s 35

⁷² Andreae 1956, s 45

⁷³ Bossuet omvände många protestanter till katolicismen tack vare sin vältalighet. Han trodde helt på Ludvig XIV:s regeringssystem, och tryggade genom sina skrifter den franska kyrkans självständighet gentemot påven. På det sättet blev kungen kyrkans överhet i Frankrike. (Holmquist 1905, s 1261-1262)

⁷⁴ Wallgren-Hemlin 1997, s 41

3.4.2. Kommunikation

Predikan är ett exempel på en typ av monologisk kommunikationssituation, där prästen är ensam avsändare och församlingen mottagare.⁷⁵ Prästen kommunicerar med församlingen och det sker ett utbyte mellan predikanten och lyssnarna.

”Det börjar i en slags dialog även om det till det yttre inte är en dialog men det är alltid något ansikte man ser särskilt. Det som uppstår i mötet är viktigare än att komma ihåg allt som ska sägas”.⁷⁶

Det pågår en dynamisk utväxling av känslor, både positiva och negativa, som påverkar såväl hur budskapet framförs som hur det mottas. För den som vill förkunna det kristna budskapet är nyckelordet kommunikation.⁷⁷

Vad är då kommunikation? Kommunikation utgör grunden för relationen mellan människor. Ordet kommunikation kommer av latinets ”communicare” som betyder att något blir gemensamt. Vi både meddelar oss och delar med oss av erfarenheter, känslor, handlingar och värderingar, vilket sker via språket, talet, mimiken, gester, kroppsspråk och ögonkontakt.⁷⁸ De olika signalsystemen, både verbala och ickeverbala, behövs för att informationen som sändaren/talaren meddelar ska framkalla någon sorts reaktion hos mottagaren. Det talaren säger är inget färdigt paket med samma innehåll när talaren skickar det som när mottagaren tar emot. Mottagarens gissningar och tolkningar utifrån erfarenhet och kunskap ger förståelse i ett visst sammanhang.⁷⁹

Det finns olika kommunikationsteorier. Den *processinriktade kommunikationsteorin* härrör ursprungligen från samhällsvetenskapen och kommer ur ämnen som psykologi och sociologi. Kommunikation ses som en påverkansprocess och handlar om överföring av budskapet, vad som sker och vilket resultatet blir. Tyngdpunkten ligger på handlandet.

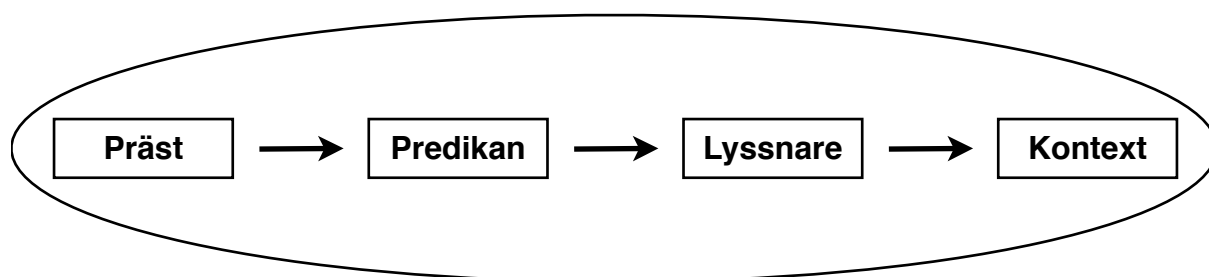

fig.1.1 Processinriktad kommunikationsteori

Semiotikens kommunikationsteori har betydelsen i fokus. Människor överför och skapar betydelser mellan sig och det är budskapet som står i centrum. Sändaren och mottagaren har en mindre betydelse.⁸⁰ Det sägs även att den semiotiska skolan är mottagarorienterad. Det är en person som skapar betydelse i vad som mottas. Mottagarens omvärldsuppfattning och

⁷⁵ Wallgen-Hemlin 1997, s 13

⁷⁶ Roos 2008, s 24

⁷⁷ Lindberg 2010, s 11

⁷⁸ Nilsson & Waldemarson 1994, s 10

⁷⁹ Backlund 1991, s 14

⁸⁰ Nilsson & Waldemarson 1994, s 15

kultur påverkar hur budskapet tolkas. Den semiotiska kommunikationsteorin stödjer sig på lingvistik och humaniora och inriktar sig på hur betydelse skapas.⁸¹

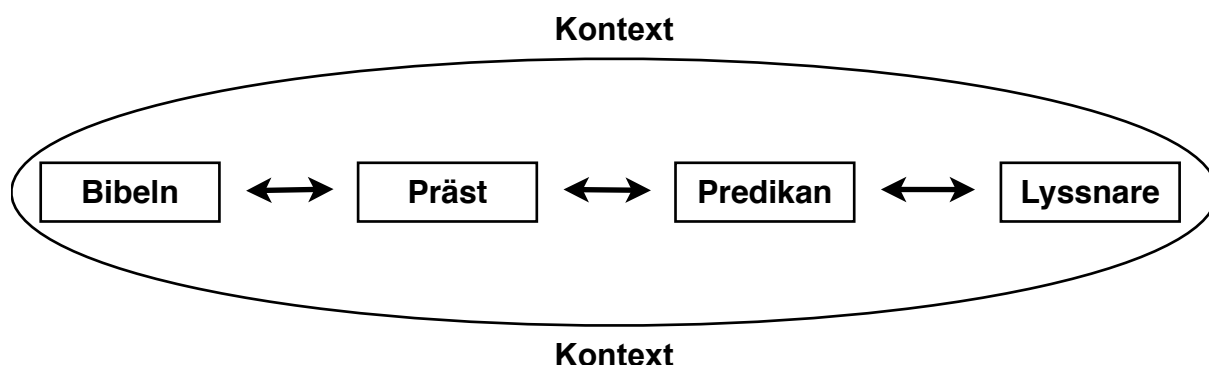

fig.1.2 Semiotisk kommunikationsteori

Det viktiga i kommunikationen är att budskapet ges samma innebörd hos sändaren och mottagaren. Från det att signalerna skapas och skickas från sändaren till dess mottagaren tar emot och tolkar dem, kan det hända mycket. Svårigheter, s.k. brus, kan uppstå i kommunikationen, en störningskälla som läggs till budskapet utan avsikt från sändaren. Det kan vara ett fysiskt brus i form av t.ex. buller, dåliga högtalare eller kanske en berusad mottagare. Ett semantiskt brus kan vara att vi talar inte samma språk eller att det som sägs är mångtydigt eller vagt. Det finns även ett psykologiskt brus som handlar om fördomar och misstänksamhet.⁸² Har kyrkan hittat det språk eller det tilltal som fungerar på nutidens människor? Här kan göras en jämförelse med SVT som arbetar med att hitta det tilltalet som kommunicerar med alla ner på gräsrotsnivå. De försöker höra hur folk talar ”där ute” och hur de låter själva, och förhålla sig till det. Man måste ”...öka medvetenheten kring sin egen roll och öka kunskaperna om vem som är mottagare”. Nu lägger man fokus på att utveckla röstens uttrycksresurser och kroppsspråket samt berättandet.⁸³ Det betyder att man jobbar med de prosodiska elementen.⁸⁴ För att bli mer uttrycksfull när man läser eller talar kan man träna tempo, pausering, emfas, tonalitet, tidsfaktorn och rösten. Det är något som skulle vara bra att träna även för präster.

I ett direktsamtal är interaktionen hög och det går att kontrollera om budskapet uppfattats rätt. Vid en föreläsning är det svårt, och en predikan är i många fall en sorts föreläsning.

Prästen sänder ett budskap i predikan som tolkas av lyssnaren som kanske ger en feedback, en återkoppling, till prästen. ”Har jag förstått rätt...? Menar du alltså...?” Kommunikationen äger även rum i ett speciellt sammanhang, en kontext. Den fysiska kontexten är i kyrkan, den sociala och emotionella kontexten är gudstjänsten och den kulturella kontexten är den kristna tron.⁸⁵ Mycket konventioner och regler, både uttalade och outtalade, styr kommunikationen i olika talsituationer. Varje sammanhang har sin modell för röst användning och ordval.

⁸¹ Carlsson 1991

⁸² Nilsson & Waldemarson 1994, s 21

⁸³ Ottander 2008, s 15, 25

⁸⁴ Elliot 2009, s 55

⁸⁵ Maltén 2009, s 16

En stor del av gudstjänstbesökarna nu för tiden är äldre människor. Många har nedsatt hörsel och vissa frekvenser är mycket svåra att registrera. Om predikanten har en pipig, hes eller svag röst blir det mycket svårt för lyssnaren att uppfatta budskapet. Röstläget och röststyrkan påverkar alltså hörandet. Ett slarvigt uttal, bristande artikulation och ett alldeles för snabbt tempo hindrar också en god kommunikation. Vad får de blivande prästerna med sig från utbildningen i röst och tal?

3.4.3. Paralingvistiska och extralingvistiska signaler.

När vi talar sänder vi signaler som inte finns i skriftspråket. Dessa signaler sänder vi ut med våra kroppar och vi kallar dem kroppsspråk eller icke verbal kommunikation. Sättet att gå, att ta i hand eller att titta säger mycket om en person. Även kläder, frisyra och föremål man omger sig med berättar en historia. Personen ”talar” men använder inga ord. Signalerna kan förstärka och komplettera orden eller dra uppmärksamheten bort från dem. Dessa signaler, som inte behöver ha med orden att göra, kallas *extralingvistiska*.

De extralingvistiska signalerna kan vara både medvetna och omedvetna och ibland okontrollerbara. Pupillförstoring, plötslig blekhet och vissa dofter hör till det man inte kan kontrollera. Signaler som gester, kroppsställningar, placering i rummet och användandet av föremål är medvetna och förvärvade. Även smycken, smink, frisyra och kläder hör dit. Påståendet som säger att det går att ljuga med ord men inte med kroppen gäller bara de omedvetna kroppssignalerna. De medvetna kan vi delvis lära oss ljuga med.

De uttryck vi förmedlar med rösten, och som är tätt knutna till orden, kallar vi *paralingvistiska* signaler. Även de signalerna kan vara både medvetna och omedvetna. De paralingvistiska signalerna är sättet att använda rösten, styrka, betoning, satsmelodi, tonhöjd, klang, tempo samt artikulation och uttal.⁸⁶

När vi talar ger kroppen uttryck för det vi tänker och känner angående budskapet. Biskop emeritus Martin Lönnebo säger: ”Om jag lyssnar på en predikan om kärlek och jag blir ledsen och känner mig illa till mods så förstår jag att det har med prästens kroppsspråk att göra”.⁸⁷ Det behöver inte vara kroppsspråket som är orsaken, men det kan vara en anledning.

Under antikens retorikundervisning ingick att lära in och använda rörelsescheman, för att stärka budskapet. Eva Abragi, kyrkoherde i Brännkyrka församling, hörde under en praktikperiod talas om det liturgiska rummet, vilket innebar att händerna inte fick röra sig utanför området som sträckte sig från midjan till hjässan, om man var präst, vilket Abragi upplever som en ytterlighet. Hon säger att man ska vara sig själv avseende kroppsspråk, men tillägger:

”Om gesterna tar så stor plats att församlingen börjar oroa sig för ljusstakarna eller vattenglasen i ens närhet, då går predikans innehåll dem förbi och det är dags att försöka göra något åt det”.⁸⁸

---

⁸⁶ Backlund 1991, s 21

⁸⁷ Roos 2008, s 25

⁸⁸ Abragi 2004, s 83 ff

Hon tycker att det viktiga är att vara samma person i kyrkorummet som utanför. Men rösten kan ändå klinga olika innanför och utanför kyrkporten. Vi anpassar rösten till både situation och språkligt innehåll, det s.k. *språkspelet*.

Som präst verkar man i en kontext som avgör vilka ord och vilka kroppssignaler som är möjliga att använda. Det som styr våra kroppsuttryck är de förebilder eller schabloner som vi i olika yrken eller samhällsklasser för över från generation till generation, t. ex. rörelser och gester som är tillåtna för präster att använda sig av under gudstjänsten.⁸⁹ Det finns även schabloner för röst användningen. Vi anpassar rösten efter vad vi ska säga och till vem, var och varför vi säger det, både privat och professionellt.⁹⁰ Backlund påstår att en mörk röst är något positivt i vår kultur och i vår tid, både för män och kvinnor. Mörka röster förmedlar trygghet och verkar förtroendeingivande och lugna. En röst i högt läge däremot, tenderar vi att uppfatta som stressad, upprörd och opålitlig.⁹¹ Betyder det att kvinnliga präster p.g.a. detta sänker sitt taltonläge för att bli mer trovärdiga?

---

⁸⁹ Tolstoy Regen 2005

⁹⁰ Backlund 1991, s 73

⁹¹ Backlund 1991, s 78

4. Undersökning

4.1. *Analys av äldre inspelade predikningar*

För att kunna jämföra predikostilar har ett antal äldre högmässor från radion lyssnats igenom. Den äldsta är från 1938, de följande från 1940, 1950, 1967, 1979 samt 1980. Högmässorna är inspelade i Storkyrkan i Stockholm, Uppsala domkyrka och Jakobs Kyrka i Stockholm.

Det finns ingen information om huruvida mikrofoner och högtalare, till den i kyrkan närvarande publiken, använts eller, i förekommande fall, vilken sort. I de senare fallen torde fast mikrofon ha använts, men inte i de tidigare mässorna. Det påverkar naturligtvis röstansvändningen och hörbarheten om mikrofon använts eller inte.

Oskar Krook⁹², inspelad den 27 mars 1938, predikar vid högmässan i Jakobs kyrka i Stockholm. Högmässan direktsänds i radio. Han håller ett långsamt tempo och en viss monoton förekommer. I och med det upplevs talet mässande. Artikulationen är mycket tydlig med kraftigt rullande R. Det märks att talaren är van att tala tydligt inför många människor i en stor kyrka och utan ljudförstärkning.

Den 26 mars 1940 predikar Artur Jonsson i Jakobs kyrka i Stockholm. Talet är långsamt och monotont och upplevs mässande. Jonsson talar mycket välartikulerat. Även här märks det att talaren är van att predika i en stor kyrka. Sättet att tala gör det möjligt för orden att nå fram i kyrkorummet.

Den 7 maj 1950 predikar Yngve Brilioth⁹³ vid högmässan i Uppsala domkyrka. Talet är monotont men tempot inte överdrivet långsamt. Monotonin gör att talet upplevs mässande. Brilioth artikulerar mycket väl. Tempot och artikulationen visar på en kunskap och vana i att tala i ett stort kyrkorum med lång efterklang.

Den 24 september 1967 deltar två olika representanter vid högmässan i Uppsala domkyrka. Den enda, som namnges på inspelningen, är ärkebiskop Gunnar Hultgren⁹⁴ som är predikant vid denna gudstjänst. Hultgren talar välartikulerat och med växlande tempo samt med stor uttrycksförmåga. Den andre talaren är välartikulerad men monotont mässande. Under denna högmässa har troligtvis ljudförstärkning i form av stationär mikrofon och högtalare används. De som talar har ändå till viss del kvar talstilen från tiden utan förstärkning.

Den 9 september 1979 deltar Krister Stendahl och Ludvig Jönsson vid högmässan i Storkyrkan i Stockholm. Det framgår inte vem av de två som predikar under den gudstjänsten. Den som predikar har ett bra taltempo och stor uttrycksförmåga. Röststyrkan är något stark och en viss mässande monoton förekommer. Den andre representanten har en bra röststyrka, ingen monoton och ett bra taltempo. De olika sätten att tala kan ha sin förklaring i att talarna är olika vana med att tala med ljudanläggning. Båda prästerna har sin bakgrund i att tala utan mikrofon och högtalare i stora kyrkor med lång efterklang.

---

⁹² Kyrkoherde i Hedvig Eleonora församling, Stockholm 1937-

⁹³ Ärkebiskop 1950-1958

⁹⁴ Ärkebiskop 1958-1967

Den 25 december 1980 predikar Lars Karlsson vid högmässan i Storkyrkan i Stockholm. Ann Kristin Dan medverkar med textläsning och bön. Bön och textläsning är något mässande men med dynamik. Predikan är dynamisk och hålls i vad som uppfattas som samtalston. Tempot är bra. Ljudanläggning har troligen används vid detta tillfälle, och talaren verkar van vid att tala i mikrofon. Det kan förklara att predikan upplevs som att den hålls i samtalston.

Sammantaget visar analysen en utveckling från en mässande predikoröst till en radioröst, en mediaton. De tidiga predikanterna har ett långsamt taltempo, hög volym och nästan överdrivet tydlig artikulering, vilket var en förutsättning från början, för att orden skulle gå fram till de lyssnande i ett stort kyrkorum. När användande av ljudanläggning börjar bli vanligt på 1960-talet, ändras sättet att tala. Det kan man till en viss del höra i de inspelade predikningarna. Även radion påverkar talstilen. För att passa det mediet används en mer ”samtalande” ton. Teknikens utveckling och det nya mediala röstidealet påverkar prästens sätt att använda rösten.

4.2. Kartläggning av utbildningar

Under medeltiden fick prästerna sin skolning i domkyrkoskolan. Efter prästvigningen skulle de tjänstgöra mellan ett och två år i domkyrkan och under tiden lära sig orden i liturgin och melodierna utantill.⁹⁵ En union mellan kyrkan och staten präglar den första skolordningen och under 1600-talet inrättades undervisningen på gymnasierna efter hur prästutbildningen skulle vara. I kyrkolagen 1686 står, att kravet för prästvigning bl.a. var de filosofiska disciplinerna ”...förmäligast uti rhetorica, logica, esteica, physica...”⁹⁶ Då fanns alltså ett krav på att prästen skulle ha läst retorik. Från 1700-talet blev akademiska studier i prästutbildningen vanliga och år 1831 förlades prästutbildningen helt till fakulteterna vid Uppsala och Lunds universitet.

En kartläggning av dagens utbildning i röst, tal och kommunikation för präster inom Svenska kyrkan har genomförts varvid utbildningar som finns för den kategorin har kontaktats. Utbildningar som specifikt riktar sig till präster inom Svenska kyrkan finns på två ställen, nämligen Pastoralinstitutet i Uppsala och Pastoralinstitutet i Lund. Även Johannelunds teologiska högskola i Uppsala har utbildning för de som vill bli präster inom Svenska kyrkan. För att få jämförelsematerial har även förfrågningar hos några övriga pastorsutbildningar gjorts. Utbildningen i röst-, tal och kommunikation ser olika ut.

På *Pastoralinstitutet i Lund* går studenterna tre pastoralteologiska kurser. Under de tre pastoralteologiska kurserna ingår för närvarande 8 lektioner liturgisk sång och åtta lektioner röst- och talvård i varje kurs. Det är oftast undervisning i grupp, ca 6-8 studenter i varje grupp. En lektion varar i 45 minuter. Under slutterminen ligger i dag dato tio grupplektioner med röst- och talvård, och därutöver lika mycket liturgisk sång. ”Röst- och talvård” går igenom allmänna röst- och talövningar med Ninni Elliots ”Röstboken” som utgångspunkt, samt övningar som man kan hitta på internet. Tal och liturgisk läsning är direkt kopplat till övning av gudstjänst och kyrkliga handlingar, och då används delar av liturgin som texter.

---

⁹⁵ Andersson 1991, s 193

⁹⁶ Martling 1992, s 221

Man arbetar i viss mån även med gestaltningen av texter, t.ex. utifrån ”Handböcker för textläsare” (Verbum) samt olika typer av läsning, t.ex. skillnad mellan att läsa själv och att leda gemensam läsning i församlingen. När det gäller retorik ingår det i litteraturen till en av de pastoralteologiska kurserna (”Predika i dag - om retorikens betydelse för predikan”, Eva Abragi, Verbum) och därmed berörs detta något i undervisningen i den kursen. I den kursen ingår också en gästföreläsning (4 lektioner) med Anders Sigrell, professor i retorik från Lunds universitet.⁹⁷

Pastoralinstitutet i Uppsala har, precis som i Lund, tre pastoralteologiska kurser. En kurs inom den pastorala ramen heter ”Röst och gestaltning”. Man kan välja att läsa en termin under praktikåret eller uppdelat i tre kurser under utbildningen till teologie kandidat. Kursen ges på dagtid och består av sex tillfällen. Två av tillfällena är grupptimmar då 8-10 deltagare träffas under 90 minuter per gång. Den individuella undervisningen sker vid 4 tillfällen á 45 minuter. Kursen leds av en legitimerad logoped som går igenom grunderna, t.ex. kropps närvaro, röst och andning. Även röstpsykologi och röstfysiologi tas upp. I undervisningen ingår också gestaltning och muntlig framställning: Hur förmedlar jag med röst och kropp? Vid undervisningen av liturgiskt agerande medverkar logopedens tillsammans med en annan lärare, och ger respons på gestaltningen. Man arbetar också med akustik, mikrofonteknik och artikulation för att veta vad olika lokaler kräver, allt från torra akustiska lokaler till stora stenkyrkor.⁹⁸

Johannelunds teologiska högskola har en integrerad prästutbildning för tjänst i Svenska kyrkan (5,5 år). Kommunikation tas upp i kurserna ”Kommunikation, retorik, homiletik” (7,5 hp) år 1 samt i ”Perspektiv på kommunikation i kyrkligt arbete” (7,5 hp) år 4. Homiletik ingår i pastorala moment under år 2 och 3. I kursen ”Röst och gestaltning 1” ingår bl.a talteknik. Då får eleverna sammanlagt ca 2-2,5 timmar ren röstträning. Under kursen ”Röst och gestaltning 2” ingår röstteknik, men hela kursen riktas mot sång och sångteknik där lektionerna inleds med stöd- och glissandoövningar.⁹⁹ För 20 år sedan hade eleverna fem halvdagar med en logoped vid namn Sven Wedin. Utöver det hade eleverna även 20 lektioner á 30 minuter i sång. Under åren därefter har besparingar och omprioriteringar gjorts.¹⁰⁰ Johannelunds teologiska högskola har EFS som huvudman.

På *Ersta Sköndal Högskola* ges en baskurs i teologi, en högskoleexamen i teologi och ett antal påbyggnadskurser. En kurs som är obligatorisk för inträde till Pastoralinstitutet heter ”Röst och Gestaltning”. Kursen är på 20 timmar och hålls av en logonom. I kursen ges en introduktion i röstvård samt egna praktiska övningar. Vad det gäller kommunikation, finns en fristående påbyggnadskurs i Religionspedagogik, som tar upp grundläggande teorier om socialisation och kommunikation. En av de frågor som tas upp är: Vilka faktorer kan främja respektive hämma kommunikation och lärande?¹⁰¹

---

⁹⁷ Pettersson 2011-10-20, Pastoralinstitutet i Lund

⁹⁸ Byfält 2012-04-13, Pastoralinstitutet i Uppsala

⁹⁹ Kursbeskrivning fastställd 2009 0618, Johannelunds teologiska högskola

¹⁰⁰ Lindberg 2011-09-20, Johannelunds teologiska högskola,

¹⁰¹ Kursbeskrivningar 2012-03-10, Ersta Sköndal Högskolas hemsida

Under ämnet ”Praktisk teologi” vid pastorsutbildningen vid *Teologiska Högskolan i Stockholm* ingår bl.a. kommunikation inklusive röst och talvård. Studenterna förväntas efter 3 delkurser ha en större röstmedvetenhet. Utbildningen i röst- och talvård är behovsanpassad utifrån hur det fungerat i predikoövningar. Vid behov går man igenom andning, stöd, resonans och artikulation. Detta är alltså inte en obligatorisk del i kursen. Kommunikationsprocessens olika grundfrågor och teoretiska modeller studeras i Homiletikkursen, 3 hp, då bl.a predikans språk analyseras.¹⁰² Teologiska högskolan i Stockholm är en andelsförening med Metodistkyrkan i Sverige, Svenska Baptistsamfundet och Svenska Missionskyrkan som de tre andelsägarna.¹⁰³

Örebro Teologiska skola har ingen kurs där röst och tal ingår. Vid förfrågan meddelades, att det är en liten, privat skola som inte har ekonomiska resurser att erbjuda en sådan kurs. Dock kom en logonom och hade några timmar i röstvård ibland, helt ideellt.¹⁰⁴ *Örebro Teologiska skola* har Evangeliska Frikyrkan som huvudman.

De teologiska utbildningarna på universiteten i *Umeå*¹⁰⁵, *Göteborg*¹⁰⁶ respektive *Lund*¹⁰⁷, har inga röstkurser utan hänvisar till pastoralinstituten i Uppsala och Lund.

4.3. Intervju

Kvalitativa intervjuer valdes att göras i undersökningen. En kvalitativ undersökningsmetod är lämplig då det föreligger ett intresse av att försöka finna mönster av upplevelser och erfarenheter av prästers röster och röst användning. En kvalitativ intervju utmärker sig genom att man ställer enkla och raka frågor, som man får komplexa och innehållsrika svar på.¹⁰⁸ Frågorna hade en låg grad av standardisering, d.v.s. frågorna togs i den ordning det passade. Den intervjuande kunde styra ordningsföljden och följdfrågor formulerades.¹⁰⁹

Intervjuer har genomförts med sju respondenter. Intervjuerna har spelats in på diktafon och skrivits ut och finns hos författaren. I resultatdelen redovisas delar av intervjuerna som sammanställts och sammanfattats. Respondenterna kontaktades via e-post, där de i stora drag fick veta vilken typ av frågor som skulle ställas. De fick också information om författaren och uppsatsprojektet.

Intervjuerna genomfördes i oktober 2011 och varje tillfälle tog ca 1 timme. Eftersom bara ett fåtal präster intervjuats, data byggt på ett litet urval, är resultatet inte representativt i statistisk mening.

---

¹⁰² Kursplan för pastorsutbildning vid teologiska högskolan Stockholm 2011-01-20

¹⁰³ Organisation. Teologiska högskolans i Stockholms hemsida. 2012-03-02

¹⁰⁴ Wärlégård 2011-08-16

¹⁰⁵ Girmalm 2011-09-26

¹⁰⁶ Öhman 2011-08-25

¹⁰⁷ Åberg 2011-08-25

¹⁰⁸ Trost 2010, s 25

¹⁰⁹ Trost 2010, s 39

5. Intervjuresultat

5.1. Respondenterna

Respondenterna är 4 manliga och 3 kvinnliga präster och representerar olika åldrar och olika utbildningsorter. Samtliga arbetar inom Svenska kyrkan i Västerås. I studien benämns de A, B, C, D, E, F och G. En något förkortad utskrift av intervjuerna finns att läsa i bilaga 1. Den fullständigt utskrivna finns hos författaren. De sju respondenternas svar har gett en bild av hur deras tankar och erfarenheter påverkar dem i användandet av rösten samt i kommunikation. Undersökningsmaterialet i denna studie är för litet för att några generella slutsatser kan dras. Det är dock möjligt att tänka sig att de sju respondenterna speglar Svenska Kyrkans prästers tankar och erfarenheter inom detta område.

5.2. Intervjuresultat i sammanfattning

När gick du din utbildning och var?

Av respondenterna har fyra stycken gått sin utbildning i Uppsala. En studerade i Stockholm, som då var en filial till Uppsala, en i Lund med föregående teol.fil. examen i grekiska, filosofi och hebreiska från Göteborgs universitet. Det var man tvungen att ha på den tiden. En hade sin utbildning på alla tre lärosätena p.g.a. flytt. Det år de prästvigdes är följande: 1951, början av 70-talet, 1976, 1979, 1984, 1998 och 1999.

Hur upplever du din röst?

En respondent uttrycker klart en känsla av främlingskap för den egna rösten. ”Jag hatar min egen röst”. Den låter på ett sätt i huvudet och ett annat på band. De sex andra är positiva till sin röst. Ett par av de svarande säger att de tränade att lyssna på sig själva under utbildningen, men upplevt det olika. Någon upplever sig ha olika röster beroende på om dialekt eller rikssvenska används. Flera upplever att de hörs bra, att rösten är tydlig och att röstläget är bra. Att rösten är ett arbetsredskap och att den är viktig framkommer också. Man använder ju rösten för att bli förstådd. En uttrycker att det är ett störningsmoment när inte rösten fungerar. Vid intervjutillfället sa samtliga svarande att de inte egentligen funderar över sin röst.

Upplever du att din röst har förändrats genom åren?

Två av respondenterna upplevde inte att rösten har förändrats vilket de fem övriga upplevde, men på olika sätt. Rösten har blivit stabilare och tryggare, den har åldrats, röstläget har sjunkit och taltempot förändrats var några av reflektionerna. ”Rösten har förändrats i och med att jag har varit med om mycket saker”, svarade en. Några upplevde att språket förändrats mer än rösten genom åren. En av de intervjuade, som har många och långvariga luftrörsproblem, upplevde att rösten försämrats på grund av detta problem.

Pratades det om något röstideal för präster, i utbildningen? Har du ett eget ideal?

Ingen av respondenterna upplevde att det fanns något röstideal som man pratade om under utbildningen. Däremot har flera ett ”ickeideal”: ”Så där vill jag absolut inte låta”. Skräcken

var/är att ha en ”predikoton” eller ”präströst”, vilket flera säger sig höra präster runt om som har. Traditionen att prästen skulle ha högmässoröst har förändrats, framkom i intervjuerna. Några uttryckte att det i utbildningen snarare gick ut på att arbeta bort ”predikorösten” medan en sa att det fanns en stark strävan i Stockholm på 70-talet att låta som en präst. Sättet att framföra saker har följt den allmänna utvecklingen och förändrats. Idealet för samtliga respondenter är att ha en naturlig röst som är äkta och ärlig, fångar lyssnarna och ger mertanke. En sade att: ”Tänk vad härligt att ha en röst som skulle bära oavsett om mikrofonen fungerar eller inte”. Ytterligare en fick under utbildningen lära sig att inte spegla någon personlig uppfattning eller personlig känsla med rösten, men var tacksam att det har ändrats. ”Vi har olika sätt att reagera i situationer och beroende på hur vi känner oss tar det sig uttryck i att hamna i predikoläge” säger en av de intervjuade. En säger att det inte är olika ideal hur man ska låta men man måste hantera rösten på olika sätt beroende på kyrkorummets storlek. Sättet att framföra saker har förändrats, det har följt den allmänna utvecklingen. Sättet att förkunna och tekniken att förkunna har förändrats mycket under min tid som präst, idealet har förändrats, berättar en av de intervjuade.

Har du genomgått någon typ av röstträning, i utbildningen eller i övrigt?

Samtliga respondenter har haft röst- och talvård i utbildningen, men i olika omfattning. I den äldre utbildningen var det ingen logopediskt upplagd röstträning, som den intervjuade uttryckte det. Det var mer frågan om att tala tydligt. En kom ihåg spridda delar av en inte så omfattande kurs i röst- och talvård. De var hos en talpedagog och fick någon genomgång men upplevde inte att det legat till grund för röst användning sedan. I de senare utbildningarna verkar undervisningen i röst- och talvård ha ökat. Det är speciellt under studentens sista år, det s.k. profilåret, eller den praktiskt teologiska terminen i äldre utbildning, som röst- och talvård samt liturgisk sång är schemalagd. Men kurser förekommer under hela utbildningen. De fick lära sig artikulera och tala vårdat samt hur man djupandas för att rösten ska hålla hela frasen. En lärare i röst- och talvård talade också om röstlägen. Undervisningen förekom både i grupp och enskilt, kom en av de intervjuade ihåg. Flera av respondenterna har deltagit i fortbildningsdagar då det regelbundet varit kurser i röst, tal, liturgisk sång och retorik. Några har tagit sånglektioner privat och en har haft kontakt med logoped då rösten inte fungerade och då fått användbara övningar för röstträning.

Finns det någon skillnad på hur du använder din röst i olika professionella situationer?

Samtliga svarande är överens om att de använder olika röster i olika sammanhang. En tycker inte rösten skiljer sig i bön, predikan eller textläsning medan andra tycker det. Beroende på situationen, t.ex. om någon har sorg, ändras rösten efter personens behov. Det är skillnad att hålla ett vigseltal eller ett griftetal. En av de svarande säger att predikorösten kan låta salvelsefull men kan låta liten också för man vill egentligen inte stå där för man tycker inte att det man tänkt ut är bra. En annan säger sig inte ändra rösten medvetet. Några av de andra ändrar medvetet rösten beroende på vilken del i gudstjänsten det är. En ändrar taltempo men inte talmelodi eller volym. Ytterligare en säger sig variera väldigt mycket, nästan lite

dramatiskt. Kyrkorummet och antalet lyssnare påverkar också sättet att använda rösten. Utifrån engagemang byter en av responsorerna röst, t.ex. lägger på mer stöd och rullar på r:en.

Påverkar akustiken och rummets utformning ditt sätt att tala?

Alla utom en säger att akustiken och kyrkans utformning påverkar sättet att tala. Det påverkar både tempo och artikulation. Man måste anpassa rösten efter omständigheterna. Det gäller att följa med akustiken, som en uttryckte det. Det hjälper att låta rummet ta tag i talet eller sången. Man är mer hörbar om man sjunger en text i en stor katedral. Rösten ligger med i kyrkrummets klangbotten, nämndes. Tre uttrycker att de testat akustiken när de kommer till en ny kyrka eller lokal. En av de svarande provar även mikrofonen, för att veta hur rösten låter med ljudanläggningen på platsen. Hur man anpassar rösten är en teknikfråga och det fick man ingen träning i under utbildningen, enligt en av de svarande. Luftfuktigheten påverkar också, säger en annan av de intervjuade. En säger att akustik och utformning av rummet inte påverkar sättet att tala. Respondenten förutsätter att ljudanläggningen tar hand om det, och anser det inte vara vederbörandes problem om det som sägs inte går fram till lyssnaren.

Upplever du en skillnad mellan hur du använder din röst privat och professionellt?

Här skiljer sig svaren lite. Den första tänker inte på det, men det är olika hemma och t.ex. vid en begravning. En slarvar med artikulation, använder småord och dialekt privat men talar tydlig rikssvenska professionellt. Två använder samma röst men en av dem använder olika vokabulär i olika sammanhang. Ytterligare en vill inte tro att det är skillnad men de i omgivningen säger att det är en liten skillnad. En annan försöker undvika skillnader, men har det i viss utsträckning. Den sista uttrycker att en mer professionell röst används i kyrkan. Det sker per automatik, vilket även den första tyckte. Man talar tydligare i kyrkan bl.a genom att inte släppa slutet på meningarna, vilket kan verka onaturligt, säger en. Även tekniken, med stödet t.ex, skiljer privat och professionellt, sades det i intervjun.

Har du någon gång haft problem med rösten?

Bortsett från heshet vid vanlig förkylning har fyra av de intervjuade haft, som de uttrycker det, röstproblem på grund av spänning, stämbandsnedsättning, stämbandsinflammationer respektive tappat rösten helt. De har då sökt och fått professionell hjälp, en av logoped, den andra av talpedagog på lasarettet och den tredje av öron-näsa-halsläkare. En femte svarande får stora problem vid förkylningar då det alltid sätter sig djupt på stämbanden och tappade även rösten på våren och hösten i många år, troligen p.g.a. överansträngning. Det framgick inte om professionell hjälp tillfrågats. Tre uttryckte att de kan bli trötta och slitna i rösten av att prata hela dagar. Tre av de svarande uttryckte att det skulle varit bra att få mer vetenskap under utbildningen, om hur man beter sig med rösten för att undvika slitage.

Tänker du på ditt kroppsspråk vid predikan?

Tre av de svarande säger att de inte tänker på kroppsspråket. Den fjärde har fokus på vad som ska sägas och hur, inte på hur det låter. Två tänker på kroppsspråket. Den ena säger att kroppen måste vara med, den förstärker det som sägs, den andra har ”noll kroppsspråk”, är

väldigt neutral. Den sjunde använder kroppsspråket på ett annat sätt idag än tidigare, gör det automatiskt. Tre säger att för mycket viftande med händerna stör. Vikten av ögonkontakt nämns också. Som en av de intervjuade sa: ”Församlingen ska känna att jag är där, inte bara en utantilläxa och det ska märkas i kroppen att jag tror på det här. Hur man står tycker en är viktigt. Det handlar om trygghet och stabilitet.

Har du fått utbildning i kommunikation? Ingick kroppsspråk?

Endast en av responsorerna sa att det inte ingick retorik i utbildningen. Man talade inte om kroppsspråk vilket var en brist. För den med äldst utbildning kom en skådespelare och tränade studenterna hur de skulle lägga upp predikan för att fånga uppmärksamheten. Fyra svarande uttrycker att retorik och kroppsspråk ingick. Någon säger att ordet retorik användes inte, men framförandet ingick i homiletiken. Två av de svarande berättar att de filmade framföranden i utbildningen och pratade om vad de såg. Bra att veta att man inte ska klia sig i huvudet hela tiden t.ex. En var dock tveksam vad man har för nytta av det. En fick lära sig att man skulle vara strikt och neutral i kroppsspråket och gå på ett speciellt sätt i kyrkorummet och en fick lära sig hur man skulle stå inför folk. Flera fick träna i utbildningen att inte flaxa för mycket när de talar i kyrkorummet. I talpedagogiken berättades att man skulle komma ner lite i rösten för att församlingen skulle få mer fokus, berättar en av de intervjuade.

5.3. Observationer

Som en komplettering till intervjuerna har observationer genomförts. Observationerna har gjorts under en högmässa med respektive präst, där textläsning ur evangelietexten, böner samt predikan framfördes. Dessa högmässor bevistades under oktober 2011 till och med januari 2012. Ingen ljudinspelning gjordes under observationen utan endast anteckningar fördes. Observationerna genomfördes utan att respondenten fått vetskap om det innan.

Observation innebär att man iakttar och analyserar. Det finns flera metoder av observationer t.ex. kategoriseringsobservationer, löpande observationer, etnografisk metod eller sociogram.¹¹⁰ I denna studie valdes en form av kategoriseringsobservation¹¹¹ på var och en av respondenterna under en gudstjänst, för att se i vilken utsträckning respondenten använde sitt kroppsspråk, samt för att lyssna till hur rösten fungerade. Stämmer verkligheten överens med prästens tankar om sin egen röst och användande av kroppsspråk? Under gudstjänsten ledde respondenten i bön, läste bibeltext, gjorde pålysningar samt predikade. Rösten användes alltså i olika talsituationer. Författaren valde att observera tonalitet, röstvolym och tempo i det talade språket under de olika momenten. Även kyrkorummet beskrivs, för att ge en uppfattning av de rumsliga förutsättningarna. Som ovan benämns respondenterna A, B, C, D, E, F och G.

---

¹¹⁰ Johansson/Svedner 2006, s 56

¹¹¹ Kategoriseringsobservationer är strukturerade observationer som utgår från kategorier som är bestämda i förväg.

A

Denna kyrka är en nybyggd förortskyrka i betong, byggd som en romb, med obefintlig efterklang. Predikan och textläsning framfördes från ambo och som mikrofon användes ”mygga”. Bänkarna är placerade utefter två sidor i romben och ambon står placerad med sidan åt de vänstra bänkarna.

A använde samtalston under pålysningar, bön, textläsning och predikan. Vid nattvardsbönen blev tonen allvarligare, mer mässande. A gick ner i röstläget och talade långsammare. Röststyrkan var svag utom vid textläsningen, då hörbarheten var bra. A hade ett högt taltempo och otydlig artikulation. Tonaliteten var minimal. Observatörens intryck var att talet var lamt. Rösten gav ett oengagerat intryck. A:s kroppsspråk var rörligt. Många gester med händerna för att förstärka orden samt vandringar från sida till sida förekom under predikan.

B

Kyrkan är en liten tegelkyrka ihopbyggd med affärer i ett bostadskvarter mitt i stan. Predikstol finns, men B valde att stå i mittgången under predikan. ”Mygga” användes.

Predikan fördes i samtalston med väl avvägd röststyrka. Dynamiken var varierande och tempot växlade som i ett vanligt samtal. Ett lugnt kroppsspråk användes med små gester med armar och händer. B tog in lyssnarna med blicken genom huvudvridningar och retoriska frågor. Upplevelsen var att det fördes ett personligt samtal. Rösten förändrades inte under bönen eller textläsningen.

C

Detta besök var i Västerås domkyrka, en stor tegelkatedral med fem skepp. Efterklangen är sju sekunder. Både predikstol och ambo användes och de som talade använde mikrofon i form av s.k. ”mygga”. Ambon står till vänster, precis framför främsta bänkraden. Predikstolen sitter upphöjd på en pelare till höger i kyrkan.

C talade med dynamik, var välartikulerad och taltempo var inte överdrivet långsamt trots efterklangen. Röststyrkan var väl anpassad till plats och situation. C hade samtalston vid pålysningar, textläsning och bön. Vid en bön samt vid predikan tillkom en allvarligare ton i form av något lägre taltempo och lägre röstläge. C talade uttrycksfullt och dynamiskt. Kroppsspråket var enkelt. C gjorde inga gester men tog in alla lyssnare hela tiden genom att vrida överkroppen och huvudet för att få ögonkontakt.

D

Högmässa i Västerås domkyrka. Mikrofon i form av ”mygga” användes. D talade både från ambo och predikstol.

D hade bra dynamik i talet. Röststyrkan varierade inte så mycket men var väl anpassad. Ett lugnt taltempo hölls i både bön, predikan och pålysningar. Textläsningen framfördes i samtalston med inlevelse. Predikan, som skedde från predikstolen, hade ett något långsammare tempo med inlevelse och känsla. Kroppsspråket var lugnt med små gester som förstärkte orden och vridningar för att ta in alla lyssnare. Taltonen uppfattades som ett samtal.

Bönen i samband med nattvarden hade en allvarligare klang, något mer mässande, men röstläget var det samma som tidigare.

E

Kyrkan är en modern, inte så stor tegelkyrka, som inte har någon efterklang. Ingen predikstol finns utan man använder ambon, som står framme i kyrkan till vänster. Mikrofon, s.k. ”mygga”, användes.

E talar med väldigt lite dynamik. Röststyrkan var något svag ibland. Under den gemensamma bönen höjdes volymen och även tempot. Under textläsningen och predikan hade E ett långsamt tempo med många pauser. Vissa ord och språkljud betonades. E stod stilla under predikan. Höger hand användes i små gester ibland. Några gånger knöts händerna ihop framför magen eller formades som en skål.

F

Denna kyrka är en gammal landsortskyrka i romansk stil, byggd i sten med ett skepp. Det var i stort sätt ingen efterklang. Både predikstol och ambo finns, men enbart den senare används. Ambon står till vänster framför första bänkraden. Prästen använde s.k. ”mygga”.

F talade uttrycksfullt, men gjorde inga volymväxlingar. Röststyrkan var mycket bra. I både bön, textläsning och predikan användes samtalston samt ett lugnt taltempo. Under bönen var det en något allvarligare ton. Kroppsspråket var stilla. Endast huvudet rörde sig när prästen tog in lyssnarna med blicken och mimiken. Inga gester förekom i predikan.

G

Kyrkan är en soldatkyrka som totalrenoverades i mitten av 60-talet. Det är mycket trä i väggar och tak och i princip ingen efterklang. Ingen predikstol finns utan endast en ambo, som står något till vänster framme i kyrkan. Mikrofon i form av ”mygga” användes.

Samtalston användes genom hela gudstjänsten. Under pålysningarna var tempot högt. Tempot lugnade sig en bit in i predikan. Läsningen var långsammare. G talade dynamiskt och uttrycksfullt. Under bönen sänktes röstläget, en allvarligare ton användes. Volymen var jämn och väl anpassad. Kroppsspråket som användes var en del gester med händerna, t.ex. knäppte dem framför kroppen, höll fram dem, vred dem. G nickade med huvudet och bytte fot från sida till sida, kliade sig även i huvudet. I samband med det sjönk volymen och röstläget.

6. Analys och vidare forskning

Intervjusvaren bygger på respondenternas egna uppfattningar om sin röst användning.

6.1. Hur upplever präster sin röst både professionellt och privat?

Samtliga präster uppgav vid intervjutillfället att de egentligen inte funderat över sin röst. Trots detta påpekar fem av dem att rösten förändrats. Det innebär att de i någon mån har reflekterat rösten. Några uppgav att de började fundera på rösten först i samband med intervjun. I ett så röstkrävande yrke som präst är det viktigt att vara medveten om och tänka på sin röst och hur man använder den. Att regelbundet träna talteknik och veta vad man kan göra när rösten är lite sliten är väldigt viktigt. En aldrig så liten dysfunktion i stämman kan göra att budskapet inte tas in av lyssnaren i den utsträckning som är tänkt, vilket man märkte vid den engelska undersökningen av lärare¹¹². Är det något prästerna känner till och diskuterar under fortbildningsdagar eller sammankomster? Skulle det möjligen kunna påverka antalet kyrkobesökare och budskapets framtoning positivt om prästerna medvetet arbetade med att utveckla sina röster?

Prästerna ansåg att de använde samma röst privat som i kyrkan. Trots det sade sig några ha olika dialekter officiellt och privat. Observationerna visar att det prästerna sa om sin röst stämde bra. De använde samma röst vid intervjutillfället som under gudstjänsten. En liten undran är om det var den privata rösten som kom fram vid intervjutillfället, eller om även den situationen var professionell? Synen på användande av dialekt varierade. Flera nämnde att de hade en speciell dialekt. En av de svarande avstod att använda sin i arbetet p.g.a. inställningen att den dialekten är illa omtyckt. De flesta tyckte att det var helt accepterat att använda dialekt. Tilläggas bör att ingen av de intervjuade har någon utpräglad dialekt som gör det svårt att höra eller förstå vad de säger. De flesta av de intervjuade talar västmanländska. Men hur hade det varit om någon med t.ex utpräglad skånska hade arbetat i Västerås stift? Hade den personen kunnat använda sin dialekt professionellt?

Vad det gäller dialekter i offentliga sammanhang, har det växlat vad som varit accepterat eller inte. Inom radio och TV tilläts inga dialekter under väldigt många år. Först på senare tid har det blivit godkänt. Inom teatern finns ett krav att skådespelarna ska behärska rikssvenska. Talar de på dialekt kan det uppfattas som gestaltning. Dialekten ska inte arbetas bort, däremot ska rikssvenskan läggas till som ett andra språk.¹¹³ Hur mycket det har påverkat synen på dialekter i andra sammanhang i vårt samhälle, är svårt att säga, men en viss inverkan har det säkert haft. Något förbud inom kyrkan att använda dialekt har inte gått att finna. Vid analysen av de äldre inspelningarna hördes klara dialektala inslag i vissa fall, men inte heller de var av sådan karaktär att det försvårade förståelsen.

I undersökningen framkom även att prästerna i stort sett var medvetna om de paralingvistiska signaler¹¹⁴ de sände ut med rösten(3.4.3). Men att vara medveten om eller medvetet arbeta med dem, är inte samma sak. Det finns mycket man kan göra när det gäller rösten och

---

¹¹² Rogerson & Dodd 2004

¹¹³ Abu Asab 2004, s 33

¹¹⁴ Backlund 1991, s 21

uttrycket, utan att rösten blir teatralisk. En liten förändring i betoning, styrka eller tempo kan betyda mycket både för förståelse och upplevelse. Att det inte går att göra något åt hur man låter, som en respondent uttryckte det, stämmer inte.

Enligt Sala är det viktigt att de som har ett röstkrävande yrke, som prästen, redan under utbildningen måste få information om röst, röstrubbnings och röstergonomi.¹¹⁵ Majoriteten av de intervjuade har haft röstträning i utbildningen. En röst som inte fungerar upplevs som frustrerande och flera av de intervjuade har, trots röstlektioner i utbildningen, haft problem. Fem av sju har någon gång fått professionell hjälp med att komma till rätta med röstproblem. Betyder det att röstträningen i utbildningen är undermålig eller har inte den delen av utbildningen tagits på allvar av respondenterna? Tyngdpunkten under utbildningen verkar ligga på den liturgiska sången och inte på talteknik. Med tanke på risken för röstproblem hos präster, är det kanske en felsatsning. Det är ju ingen nyhet att präster kan få problem med rösten p.g.a. sin stora röst användning.(3.3) ”Röstproblem följer yrket”, som Fritzell säger¹¹⁶, och som också visar sig i den norska undersökningen.¹¹⁷ Det är jämförbart med muskelarbete vid ansträngande kroppsrörelse att använda rösten i tal och sång. Därför är det viktigt att träna rösten och se till att hålla den i gott skick.¹¹⁸

Präster inom Svenska kyrkan inte bara talar i gudstjänsten, utan de flesta sjunger även mässan. Församlingsarbetet kräver också mycket tal. Som en av de intervjuade sa: ”Kanske hade jag behövt veta redan under utbildningen att: Ni kommer att prata vansinnigt mycket, så ni kanske behöver fundera över hur ni pratar”. Då kan man undra om man inte under utbildningen, eller kanske redan innan, märker att det krävs mycket ”prat” när man är präst? Eller är det så, att det under utbildningen visserligen pratas om att det ställs höga krav på röst användningen, men vikten av en bra röstfunktion för att klara sig utan problem, pratas det inte om? Flera utbildningar nämnde att det gjorts neddragningar i antalet röstlektioner av ekonomiska skäl, bl.a på Johannelunds teologiska högskola.¹¹⁹ Med tanke på antalet präster med röstproblem är det inte ekonomiskt varken för individen eller arbetsgivaren att minska röstträningen.

Hur klarade sig prästerna förr i tiden? De stora predikanterna gjorde kanske inte så mycket mer än predikade? Det vanliga församlingsarbetet, med allt vad det innebar av samtal och förrättningar, sköttes kanske av andra präster i församlingen. Men vi vet ju också att många inte klarade sig från problem.(3.3) Förr var de troligen inte medvetna om vad som orsakade röstproblem eller hur man kunde förebygga eller avhjälpa dem. Nu när vi har kunskapen, borde inte problemen finnas i den utsträckning som de gör.

6.2. Använder präster olika röster i olika förrättningar? Finns ett ideal?

Som tidigare nämnts, använder vi människor oss av ett språkspel. Vi anpassar alltså sättet att använda rösten och språket till situationen. Vid förfrågan var det spontana svaret från samtliga

---

¹¹⁵ Sala 2005, s 12

¹¹⁶ Fritzell 1999, s 7

¹¹⁷ Løvbakk 2011

¹¹⁸ Sala 2005, s 5

¹¹⁹ Lindberg 2011-09-20

respondenter, att de använde samma röst i alla sammanhang. Det framkom dock längre fram i intervjuerna, att rösten förändrades beroende på förrättning, vilket tydligt kunde märkas under observationerna. Prästerna är alltså väl medvetna om hur de använder sina röster. De är medvetna, men gör inte alltid ett medvetet val, i de olika förrättningarna. Både kyrkorum och engagemang påverkar hur man använder rösten, säger de bl.a. men den största påverkan har ändå kontexten. Det är skillnad på bön, predikan eller om man läser upp vilka som har dött. Här kommer väldigt mycket av de paralingvistiska signalerna in, det uttryck som förmedlas i rösten och ordet.¹²⁰ Även de prosodiska elementen spelar här en roll.¹²¹

Samtliga intervjuade talar om ”den salvelsefulla prästen”, som flera säger sig höra fortfarande, eller som fanns när de var yngre, speciellt inom vissa stift. Själva är de medvetna om att aldrig vilja låta på det sättet. Vid observationstillfället noterades att ingen av respondenterna talade med den omtalade präströsten. Just den salvelsefulla präströsten var en av anledningarna till detta arbetes tillkomst. Vad är orsaken till att präster talar eller har talat så? I de äldre inspelade gudstjänsterna hörs till en viss del den omtalade präströsten.(4.1) Det går också att höra hur sättet att använda rösten växlar beroende på om det är textläsning, bön eller predikan. Den största skillnaden beror troligen på att ingen ljudanläggning användes i de tidiga inspelningarna vilket ställde ett speciellt krav på röst användningen.(3.2)

Utifrån de intervjuades svar framkom att det aldrig har undervisats eller pratats i utbildningarna om en präströst som skulle motsvara den ”speciella präströsten”. Ändå har präster rykte om sig att tala salvelsefull eller entonigt, enligt Johannesson.¹²² I andra sammanhang och vid andra tidpunkter har prästen med den mässande, salvelsefulla rösten upplevts. Hur kommer det sig då att den funnits och fortfarande finns enligt många? Backlund säger, att det finns schabloner för hur yrkesutövare ska låta i olika yrken.¹²³ Även inom prästyrket har det funnits en tradition hur man ska låta.¹²⁴ Traditionen spelar stor roll i sammanhanget. Både Wallgren Hemlin¹²⁵, Martling¹²⁶ och Milld¹²⁷ skriver att prästen förr var en maktfaktor och stod högt på samhällsstegen. Kanske var det så att för att markera sin ställning, och trycka på allvaret i gudsordet, la många sig till med en pampig, allvarlig stämma. Traditionen kan också föras vidare på det sättet, att det finns en äldre präst som man ser upp till och som talar med den s.k. präströsten. Under den egna utbildningen tar man kanske omedvetet efter den äldres sätt att tala och så lever stilen vidare.(3.1)

En annan tanke är att det kanske är lyssnaren som har förväntningar på hur en präst ska låta och dessa förväntningar påverkar prästens sätt att tala? Talar man inte högtidligt och med ”predikoröst” så är man ingen riktig präst? Det kanske kan vara så på vissa platser, men i Västerås verkar det inte finnas den påverkan.

Det finns även ett mode i hur man talar, vilket säkert har påverkat prästens sätt att använda

---

¹²⁰ Backlund 1991, s 21

¹²¹ Elliot 2009, s 55

¹²² Johannesson 1998, s 199

¹²³ Backlund 1991, s 73

¹²⁴ Tolstoy Regen 2005

¹²⁵ Wallgren Hemlin 1997, s 49

¹²⁶ Martling 1992, s 68

¹²⁷ Milld 2008

rösten. Prästen hörde förr till ”det fina folket”, den högre klassen, och då talade man på ett annat sätt än det ”vanliga” folket. Idealet var troligen att skillnaden skulle höras. På 1960- och 70-talet ändrades samhället och alla skulle vara jämlika.¹²⁸ Alla skulle tala som ”en vanlig människa”, och det är det som kan höras hos prästerna i denna undersökning. Enligt Martin har samhällets utveckling och ideal påverkat teatern.¹²⁹ Då är det troligt att även kyrkan och prästerna blivit påverkade av de nya idealen. Hur det har sett ut inom utbildningen är svårare att svara på. Har röst- och talutbildningen för präster följt med i utvecklingen? Att den svenska rösttraditionen på scen ser ut som den gör har sina rötter i det antika Greklands tankar om retorik och framförande.¹³⁰ Eftersom predikokonsten sträcker sig tillbaka till den antika retoriken, precis som teaterkonsten, och retoriken inom kyrkan, enligt Johannesson, har varit väldigt stark¹³¹, är det möjligt att den s.k. präströsten vandrat samma väg som skådespelarens röst.

Andersson skriver om den påverkan radio och TV har på lyssnarna, och hur tilltalet i medierna har förändrats under åren och blivit mindre formellt.¹³² En fundering är om kyrkan påverkats i samma riktning och att prästerna också har försökt komma bort från det korrekta och formella tilltalet? I intervjuerna framkom att både sättet och tekniken att förkunna har förändrats under de senaste fyrtio åren. ”Prästidealet” att tala har alltså förändrats.

6.3. Upplever prästerna att kyrkorummens utformning påverkar talet?

Möjligheten att göra sig hörd i en stor kyrka med kanske flera hundra lyssnare, innan det fanns ljudanläggning, var att tala på ett speciellt sätt, nämner bl.a. Abragi.¹³³ Det sättet kanske lever kvar i vissa fall, trots ljudanläggning. I intervjuerna framkom att text hörs bättre om man sjunger med i kyrkorummets klangbotten. Flera sa också att det hjälpte att utnyttja akustiken i talet. Detta gäller främst de stora katedralerna. Kan det vara så att det är lätt att bli frestad att halvsjunga orden för det känns så härligt?

Har man inte vana eller träning att tala i olika akustiska rum, är man kanske inte medveten om att man måste anpassa rösten. Det förekommer också, att man förlitar sig helt på ljudanläggningen och tror att det går att tala tyst, men då hörs det inte ut till de lyssnande. Inte heller då används rösten utifrån rum och förutsättningar. Sex av sju svarande ansåg att kyrkorummets utformning påverkar sättet att tala. Även om ljudanläggningar hjälper till så måste man anpassa sig till lokalen. Det gäller framför allt tempot. I de större katedralerna, som domkyrkan i detta arbete, måste man ha ett lugnare tempo p.g.a. efterklngen. Däremot behöver prästen inte ändra röststyrkan när det finns en ljudanläggning, vilket de fick göra förr när inga hjälpmedel, mer än predikstolens utformning, fanns. När ljudanläggning används kan det t.o.m. vara till nackdel att växla i ljudstyrkan med tanke på hörselslingan. Den tidigare

---

¹²⁸ Andersson 2002, s 11-12

¹²⁹ Martin 2004, s 24

¹³⁰ Martin 2008, s 21

¹³¹ Johannesson 1992, s 20

¹³² Andersson 2002, s 11-12

¹³³ Abragi 2004, s 79

nämnda ”präströsten” kan alltså ha sitt ursprung i prästens försök att göra sig hörd i kyrkorummet då ingen teknisk förstärkning fanns, tillsammans med arvet efter de gregorianska recitativerna.¹³⁴ Om man alltid litar helt på ljudanläggningen och alla, trots förstärkning, inte hör vad man säger, måste man anpassa rösten till situationen. Hur fungerar kommunikationen annars? Ordet kommunikation kommer från latinets ”communicare” som betyder att något blir gemensamt.¹³⁵ Om lyssnaren inte uppfattar vad som sägs, har en störningskälla, sk. brus, lagts till budskapet.¹³⁶ Då blir det ingen gemenskap, alltså ingen kommunikation. Även om man säger att det mesta i kommunikation är kroppsspråk, så räcker det inte att bara se att prästen rör sig och höra talet fragmentariskt. Visserligen är den sociala gemenskapen viktig, men tanken är ju att budskapet ska nå fram.

Hur mycket rösten påverkas av antalet personer som sitter i kyrkbänkarna, framkommer inte i undersökningen, men att det påverkar akustiken är klart. Det är dock troligt att prästen använder sin röst olika, beroende på om det sitter 200 personer i kyrkbänkarna eller om det sitter 20 personer. Tilltalet förändras. Till en liten skara och i ett mindre kyrkorum finns möjligheten att föra ett närmare samtal, och prästen använder troligen en mer samtalsliknande ton i den situationen. Det förekom vid ett av observationstillfällena. Då valde prästen att stå i mittgången, nära gudstjänstdeltagarna och en dialog kunde föras under predikan. Även om det endast skulle sitta 20 personer i domkyrkan skulle det inte gå att tala på samma sätt p.g.a. lokalens utformning. Prästens placering i kyrkan har även att göra med att synas. Om inte prästen syns ordentligt fungerar inte kommunikationen. Därför måste kanske prästen använda predikstolen trots att avståndet till församlingen kan bli stort. Situationen och kyrkans utformning måste vara avgörande för var prästen kan placera sig. Det får inte vara vanan som bestämmer.

Hur medvetna är prästerna om kroppsspråket i relation till muntlig kommunikation? Här kan man se en delning när det gäller de svarande prästerna och medvetenheten om kroppsspråket. De med äldre utbildning tänker inte på kroppsspråket men vet att de har ett. De med en nyare utbildning är mycket mer medvetna, och säger att de väljer att göra eller inte göra vissa gester. De aktiva valen kunde iaktas vid observationstillfällena.(5.3) Samtliga uttryckte dock att kroppen måste harmonisera med ordet. Det måste märkas i kroppen att man tror på det man säger. Det är riktigt, men även rösten måste harmonisera med kroppsspråket. Ett energiskt kroppsspråk passar inte till en svag och oengagerad röst eller tvärt om. Det kan vara ett tips att fundera på om rösten, inte bara orden, harmoniserar med rörelserna. Kroppsspråket ska även passa kontexten, i det här fallet gudstjänsten. Hur man går, eller tittar, hur man är klädd, t.o.m. vilka glasögon man bär, sänder extralingvistiska signaler som kan antingen förstärka eller dra bort uppmärksamheten från ordet.¹³⁷ ”Jag använder kroppsspråket automatiskt”, ”Jag funderar inte på vad jag gör” är citat från de svarande. Men är det verkligen så? I båda dessa fall uttrycker svarande att de vet att de använder kroppsspråk. De väljer t.ex. att inte vifta för mycket och vet att de använder kroppsspråket på ett annat sätt idag än tidigare. Det tyder på

---

¹³⁴ Bohlin 1979, SM s 196

¹³⁵ Nilsson & Waldemarson 1994, s 10

¹³⁶ Nilsson & Waldemarson 1994, s 21

¹³⁷ Backlund 1991, s 21

en medvetenhet och en vilja att använda kroppsspråket för att förstärka det de har att säga. Kyrkorummet kan påverka kroppsspråket visar det sig i intervjun. I en stor kyrka där avståndet till lyssnarna är större, är det lättare att ta ut svängarna. Kroppsspråket tenderar att bli mindre yvigt, en lång kanske sjunker ihop lite, om lokalen är mindre och placeringen är närmre lyssnarna. Det har förmodligen att göra med det mer demokratiska tilltalet, det blir mer personligt. Vilket kroppsspråk man använder är personligt och varierar från person till person, och det är viktigt att vara sig själv, samma person i kyrkorummet som utanför, som de intervjuade säger. Men går det helt och fullt? Eftersom vi alltid påverkas av situationen och anpassar oss, förändras sättet att vara. Det ingår i språkspelet som bl.a Sundberg nämner.¹³⁸ Men det går att jobba på detaljer i kroppsspråket för att förstärka uttrycket i det man vill förmedla i kyrkorummet.

6.4. Vilken utbildning i röst och kommunikation har prästerna?

Samtliga intervjuade präster fick någon sorts utbildning i röst och kommunikation. Det var framför allt i homiletiken det förekom. Homiletik handlar om att ta fram och förmedla förkunnelse. Wallgren Hemlin säger att det inte funnits någon teoretisk undervisning i retorik i prästutbildningen under lång tid.¹³⁹ Stämmer det? Vid förfrågan till lärosätena framgår att det ingår undervisning i retorik.(4.2) Från detta kan slutsatsen dras att undervisningen i retorik har varierat under åren, samt att själva ordet retorik inte alltid har använts. Retorik har till viss grad ingått i ämnet homiletik. Därav de olika svaren från de intervjuade.

När det gäller kommunikationsmodell under gudstjänsten är det fortfarande den processinriktade som dominerar.¹⁴⁰ Endast i ett fall under observationerna förekom en uttalad dialog mellan präst och församling. Naturligtvis påverkar storleken på kyrkorum och antalet besökare möjligheten till dialog. Även typen av gudstjänst påverkar sättet att t.ex. predika. Kontexten är viktig. Viljan att kommunicera framkom ändå hos de intervjuade, både i samtalen och under observationerna. Går det att utveckla det mer? Troligen inte i de större katedralerna med mycket folk. Men det är många tillfällen när prästen har gudstjänster i mindre lokaler, då prästen står närmre de närvarande, och gruppen lyssnare inte är så stor. Då använder prästen den semiotiska kommunikationsprocessen¹⁴¹ i större utsträckning.

Kommunikation handlar om många olika delar som ska fungera tillsammans.(3.4.2) Har kyrkan hittat det tilltalet som den kan kommunicera med idag? Stämmer prästens intention om kommunikationen, i predikan eller mötet, överens med resultatet? Personerna i kyrkbänken är ofta äldre personer och det traditionella språket och riterna fungerar bra. De känner igen sig och blir trygga. Men är intentionen från prästen, att den moderna, yngre människan ska komma och ta till sig budskapet, måste sättet att kommunicera kanske förändras. Många nya modeller för gudstjänst har uppkommit, för att tilltala en bredare publik. Är då den röstträning prästerna fått, anpassad till de nya situationerna? Som en av de intervjuade sa:”Att ansvara för konfirmander tre veckor på sommaren, med allt prat och sång,

¹³⁸ Sundberg 2008, s 196

¹³⁹ Wallgren Hemlin 1997, s 41

¹⁴⁰ Wallgren Hemlin 1997, s 13; Sundberg 2008, s 11 ff

¹⁴¹ Nilsson & Waldemarson 1994, s 15

sliter på rösten, även om jag inte leder lekar längre”. Det betyder, att den röstträning som ingår i utbildningen inte är tillräcklig för att klara alla uppgifter som åligger en präst. I större församlingar kan det lösas genom att de är flera anställda, som kan dela på uppgifterna. Men i en mindre församling ligger kanske det mesta på en person, prästen. Hur fungerar rösten då? Man kan också vända på problematiken och fundera på hur verksamheten ser ut. Går det att göra förändringar så man inte behöver utsätta rösten för onödigt slitage? Går det att förändra de yttre faktorerna så att rösten inte slits? Pratar man över huvud taget om röstergonomi i utbildningen?

I röstträningen ligger tyngdpunkten på den liturgiska sången, men även röstvård finns med i olika omfattning. Vid förfrågningar till lärosätena för prästutbildning framgår, att det varierat under åren, hur mycket röst- och talvård det funnits i utbildningen.(4.2) Några timmar varje termin, huvudsakligen i grupp, ligger för tillfället i utbildningarna både i Uppsala och Lund. Kursen ”Röst och gestaltning” på Ersta Sköndal högskola, är obligatorisk för inträde till pastoralinstitutet. Hur länge det har varit så är inte känt, men kursen har funnits sen 1970-talet men hette tidigare ”Röst- och talvård”. De präster som gått på Ersta Sköndal högskola har numera alltså mellan 16 och 20 timmars utbildning i röst när de kommer till pastoralinstitutet. Utifrån de intervjuade prästernas svar, framgår att det behövs mer individuell träning. Vissa har blivit bedömda som goda talare, och efter det har tyngdpunkten på röstundervisningen lagts på andra i gruppen, som kanske behövde det mer. Slutsatsen av undersökningen blir att den begränsade undervisningstiden har gjort att inte alla har fått samma möjlighet till träning och utveckling av den enskilda rösten. Eftersom prästyrket är ett av de mest representerade när det gäller röststörningar,¹⁴² behövs det mer träning av talrösten för att förhindra sjukskrivningar hos präster p.g.a. den anledningen.(3.3) Rent ekonomiskt tjänar både individen och arbetsgivaren på, att arbete och träning i hälsosam röst användning intensifieras. Det gäller alltså att redan under utbildningen få tillräcklig information om rösten och eventuella röstrubbningar för att kunna undvika skador.¹⁴³

Att arbeta med rösten handlar också om de uttryck, de prosodiska elementen, som förstärker det som ska förmedlas i tal och läsning.¹⁴⁴ Hur mycket arbetar prästerna med dem? Röststyrka, tonhöjd, tempo och artikulation är viktiga delar om budskapet ska nå fram.

Den lokala satsningen på röstvård under fortbildningsdagar för prästerna, som de intervjuade nämner, är sprungen ur ett behov och ett önskemål från präster. Det belyser klart, att undervisningen i röst- och talvård under utbildningen inte är tillräcklig. Att fortgående bedöma sitt arbete och sitt arbetssätt ur röstperspektiv är viktigt och den fortbildning prästerna önskat sig och genomfört, visar på en medvetenhet om rösten som arbetsredskap. Något som inte framkom är om det även förekommer fortbildning i kommunikation och gestaltning. Genom att träna gestaltning undviker man eventuell monotoni i talet. Monotoni sliter mer på stämbanden än en varierande stämma. Hur det ser ut med fortbildning i röst och kommunikation inom andra stift är okänt. Men behovet finns troligtvis över hela landet.

---

¹⁴² Fritzell 1999, s 7; Løvbakk 2011

¹⁴³ Sala 2005, s 12

¹⁴⁴ Elliot 2009, s 55

Flera säger sig ha användning av den röstträning de skaffat sig på fritiden i form av sånglektioner och arbete med teater. Det borde ligga i arbetsgivarens intresse att kontinuerligt fortbilda sin personal i röst och röstergonomi, även om man som arbetstagare har ett visst egenansvar.

6.5. Vidare forskning

Som tidigare nämnts, är forskningen vad gäller prästers röst användning, ytterst begränsad. En utveckling av denna studie skulle kunna vara att jämföra präster i olika stift. Hur ser prästernas intentioner ut och vilka ideal styr prästerna i andra stift, i olika delar av Sverige? Traditionerna är olika i olika delar av landet, varför det skulle vara intressant att undersöka i vilken utsträckning det påverkar rösten och sättet att kommunicera. Går det att höra om en präst kommer från Västerås eller Göteborg bara på röst användningen och tilltalet i gudstjänsten - bortsett från eventuella dialektala inslag?

En annan studie som skulle vara intressant är, att undersöka olika kyrkorörelser och samfund för att jämföra prästers och pastorers utbildning, intentioner och ideal. Vad skiljer dem från Svenska kyrkan och från varandra? Vad är lika? Finns det ett speciellt ”Pingstkyrkotilltal” eller ett katolskt tilltal t.ex.? Hur ser röstutbildningen ut för de präster och pastorer i de andra kyrkorna?

Inget genusperspektiv har lagts på denna uppsats, men det framgick av bl.a undersökningen från Svenska foniatriska föreningen, att 72% av de patienter som fått diagnosen fonasteni var kvinnor. Även i den norska undersökningen framkom, att majoriteten av präster som hade problem, var kvinnor. Det kan vara intressant att jämföra den kvinnliga präströsten i förhållande till den manliga. Utsätts den kvinnliga präströsten för större påfrestningar p.g.a. hur traditionen att tala i kyrkan ser ut? Ett argument mot att kvinnor skulle få bli präster var tidigare, att de hade för kläna röster, berättar en av de intervjuade. Backlund påstår att en mörk röst, för både män och kvinnor, är något positivt i vår kultur. Mörka röster förmedlar bl.a. trygghet. Sänker kvinnliga präster sitt taltonläge? Här finns ett stort område att undersöka.

Det skulle också vara intressant att göra en jämförande studie med präster i andra länder. Att göra samma undersökning som gjorts i denna uppsats, i några andra europeiska länder, och jämföra resultaten. Skiljer sig ”präströsten” i resten av Norden från den vi har i Sverige t.ex.?

Denna uppsats har över huvud taget inte lagt fokus vid lyssnarens upplevelser, vilket skulle vara ett intressant område att forska om. Hur upplever lyssnaren prästens kommunikation? Upplever de över huvud taget någon form av kommunikation? Hur väl stämmer lyssnarens upplevelse överens med prästens intention? Kort sagt, det finns mycket man kan gå vidare med och fördjupa sig i, som inte tagits med i denna uppsats.

7. Källförteckning

Inspelningar

Briliot, Yngve (1950-05-07). Högmässa Uppsala Domkyrka, Kungliga Bibliotekets audiotiva avd.

Hultgren, Gunnar (1967-09-24). Högmässa Uppsala Domkyrka. Kungliga Bibliotekets audiotiva avd.

Jonsson, Artur (1940-03-26). Högmässa Jakobs kyrka, Stockholm. Kungliga Bibliotekets audiotiva avd.

Karlsson, Lars, Dan, Ann Kristin (1980-12-25). Högmässa Storkyrkan, Stockholm. Kungliga Bibliotekets audiotiva avd.

Krook, Oskar (1938-03-27). Högmässa Jakobs kyrka, Stockholm. Kungliga Bibliotekets audiotiva avd.

Stendahl, Krister, Jönsson, Ludvig (1979-09-09). Högmässa Storkyrkan. Stockholm. Kungliga Bibliotekets audiotiva avd.

Intervjuer

Bengt, Kajsa (2011-10-25). Präst, Västerås. Personlig kontakt

Bergwall, Torvald (2011-10-25). Kyrkoherde, Västerås. Personlig kontakt.

Byfält, Anna-Karin (2012-04-13). Logoped, Pastoralinstitutet, Uppsala. Telefonkontakt.

Isberg, Margarete (2011-10-06). Domprost, Västerås. Personlig kontakt.

Ramnerö, Bertil (2011-10-11). Präst, Västerås. Personlig kontakt

Sköld, Johan (2011-10-11). Komminister, Västerås. Personlig kontakt

Tillenius, Birgitta (2011-10-25). Komminister, Västerås. Personlig kontakt

Wilder, Per (2011-10-11). Präst, Västerås. Personlig kontakt

Internetsidor

Carlsson, Sven E. (2012-02-07). "Kommunikationsmodeller - en kort introduktion". <http://hem.passagen.se/filmjud/komteori.htm>

Ersta Sköndal Högskola (2012-03-02). Hemsida.

Johannelunds Teologiska Högskola, Uppsala (2012-03-02). Hemsida.

Løvbakk, Jorid (2005). "Prestesyken", 2012-02-07 <http://publisering.skolenettet.no/>

Mogren, Mikael (2009). 2012-02-07 <http://seglorasmedja.se/post1529/mogren-om-stockholmsteologi/>

THS, Teologiska Högskolan Stockholm (2012-03-02). Hemsida

E-postkontakt

Girmalm, Thomas (2011-09-26). Institutionen för idé och samhällsstudier Umeå universitet.

Lindberg, Maria (2011-08-25). Johannelunds teologiska högskola.

Pettersson, Lena (2011-10-20). Lärare i Homiletik/kateketik, Pastoralinstitutet i Lund.

Sundberg, Johan (2011-10-27). Professor i musikakustik, KTH Stockholm.

Wärlegård, Hanna (2011-08-16). Örebro teologiska högskola.

Åberg, Johan (2011-08-25). Centrum för teologi och religionsvetenskap Lunds universitet.

Öhman, Marita (2011-08-25). Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion Göteborgs universitet.

8. Litteraturförteckning

- Abragi, Eva (2004). *Predika i dag. Om retorikens betydelse för predikan*. Stockholm: Verbum.
- Abu Asab, Birgitta (2004). *Skådespelares tankar om röst, tal, text och språk*. Utvecklingsarbete. Teaterhögskolan i Malmö. Lunds universitet.
- Andreæ, Daniel (1956). *Johan Olof Wallin*. Stockholm: Natur och kultur.
- Andersson, Helen (2002). *TV:s nyhetsprogram som interaktion*. Diss. Uppsala universitet. Institutionen för nordiska språk.
- Andersson, Roger (1991). "Användningen av exempla i den svenska medeltidspredikan". O. Ferm (red). *Kyrka och socken i medeltidens Sverige*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Apel, Willi (1990). *Gregorian Chant*. Bloomington: Indiana University Press.
- Backlund, Britt (1991). *Inte bara ord. En bok om talad kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.
- Bohlin, Folke (1979). "Gregoriansk sång", *Sohlmans musiklexikon* (band 3). Stockholm: Sohlmans förlag AB.
- Borgehammar, Stephan (red.) (1991). *Från tid och evighet*. Skellefteå: Artos & Norma.
- Elliot, Ninni (2009). *Röstboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Fogelander-Sjöstrand, Yvonne (2010). "Svenska kyrkan" Religion och Livsåskådning. Digital lärobok i Religion. www.yvonesjostrand.com.
- Fritzell, Björn (1999). "Röstproblem följer yrket". J.Sundberg (red). *Rösten i vårt samhälle*. Stockholm: Röstforskningscentrum KTH.
- Hellspong, L. (2009). *Konsten att tala. Handbok i praktisk retorik*. Lund: Studentlitteratur
- Hellström, Jan Arvid (1991). "Laurentius Petri", S.Borgehammar (red.) *Från tid och evighet*. Skellefteå: Artos & Norma.
- Hellström, Olle (1953). "Reformationen". *Bonniers Folklexikon*, (band IV). Stockholm: Alb. Bonniers.
- Hofberg, Herman, Heurlin, Frithiof, Millqvist, Viktor, Rubenson, Olof (1906). "Johan Olof Wallin". *Svenskt Biografiskt Handlexikon*, (Senare delen L-Ö). Stockholm: Albert Bonniers.
- Holmquist, H. F. (1905). "Bossuet". *Nordisk Familjebok*, (andra upplagan, band 3). Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag.
- Härdelin, Alf (1991). "Den "materiella" och det "andliga" kyrkan. Om kyrkobyggnadens funktioner enligt några svenska kyrkmässopredikningar." O. Ferm (red). *Kyrka och socken i medeltidens Sverige*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

- Johansson, Anna & Blomberg, Erika (2007). *Rösten - som verktyg för den kvinnliga polisen. Fördjupningsarbete polisutbildningen Umeå universitet.*
- Johansson, B & Svedner, P-O. (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen.* Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala Läromedel & utbildning.
- Johannesson, K. (1998). *Retorik eller konsten att övertyga.* Stockholm: Nordstedts.
- Johannesson, K. (2008). *Ad Herennium - De ratione dicendi ad C. Herennium.* Birger Bergh (övers.) Ödåkra: Retorikförlaget.
- Kalin, Yngve (1993). "Vad spelar prästen för roll." Svensk Pastoraltidskrift nr 7 och 8.
- Kalmar läns museum (1996). "Kyrkor och kloster", Medeltiden (2012-03-24).
- Lindblad, K. (2010). *Konsten att tala så att folk vill lyssna.* Skellefteå: Artos & Norma.
- Maltén, Arne (2009). *Kommunikation och konflikthantering - en introduktion.* Lund: Studentlitteratur.
- Martin, Jacqueline (2008). *Att tala betyder att handla. Om röstundervisningen vid Teaterhögskolan i Stockholm.* Stockholm: Practica STUTS.
- Martling, Carl Henrik (1992). *Fädernas kyrka och folkets. Svenska kyrkan i kyrkovetenskapligt perspektiv.* Stockholm: Verbum.
- Milld, Jan (2008). "Kyrka och religion". ur Sveriges Historia, Melin m.fl 2012-03-11, www.janmilld.se/historia/9/kyrkan.html#3
- Nilsson, Björn, Waldemarson, Anna-Karin (1994). *Kommunikation. Samspel mellan människor.* Lund: Studentlitteratur.
- Nordqvist, Carolina (2009). *Konfirmationen då och nu. En studie i konfirmationens förändrade betydelse från fornkyrkan till Svenska kyrkan idag.* C-uppsats. Högskolan i Gävle, Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap, Religionsvetenskap.
- Ottander, Alekzandra (2008). *SVT:s "nya tilltal" - en demokratisk människosyn eller kommersiellt betingad populism?* Examensarbete, Stockholms Musikpedagogiska Institut, Logonomprogrammet.
- Rogerson, Jemma, Dodd, Barbara (2004). *Is There an Effect of Dysphonic Teachers' Voices on Children's Processing of Spoken Language?* The South Manchester University Hospitals NHS Trust, Manchester, University of Newcastle, Newcastle-upon-Tyne, United Kingdom.
- Roos, EwaMaria (2008). *Pausen - talets tystnad.* Examensarbete, Stockholms Musikpedagogiska Institut, Logonomprogrammet.
- Sala, Eeva (2005). *Röstergonomi. Rösten – ett fungerande arbetsredskap.* Helsingfors: Institutet för arbetshygien.
- Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011.* Stockholm: Skolverket.
- Strömquist, Siv (red.) (1992). *Tal och samtal.* Lund: Studentlitteratur.

- Sundberg, Carina (2008). *Här är rymlig plats. Predikoteologier i en komplex verklighet*. Diss. Karlstad Universitet, Estetisk-filosofiska fakulteten, Religionsvetenskap.
- Sundberg, Johan (2001). *Röstlära. Fakta om rösten i tal och sång*. Stockholm: Konsultfirman Johan Sundberg.
- Södersten, Maria, Lindhe Christina (2011). *Kunskapsöversikt. Yrkesrelaterade röststörningar och röstergonomi*. Rapport 2011:6, Arbetsmiljöverket.
- Tolstoy Regen, Sophie (2005). *Talstil i TV*. Examensarbete, Stockholms Musikpedagogiska Institut, Logonomprogrammet.
- Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Wallgren Hemlin, Barbro (1997). *Att övertyga från predikstolen*. Nora: Nya Doxa.

Bilaga 1 - Intervjuerna

1. När gick du din utbildning och var?

A

Jag utbildades i Uppsala 1994-1998 vid den pastoralteologiska utbildningen men även vid Uppsala universitet. Sedan 1999 är jag färdig.

B

Jag gick min prästutbildning i Lund. På min tid föregicks det av att man gjorde en teol. fil-examen i grekiska, hebreiska och filosofi. Det gjorde jag i Göteborg. Jag låg i Lund 1947-1951.

C

Prästutbildning var uppdelad i två och i mitt fall tre delar, eftersom jag tog ett uppehåll. Först var det teologiska institutionen i Uppsala, där jag gick baskursen 1988-1989, sen läste jag vidare 1993-1996. 1997 gick jag profilåret som är själva prästpåbyggnaden och så prästvigdes jag januari 1998.

D

Jag gick min huvudsakliga utbildning vid Stockholms Teologiska Institut. Uppsala hade en liten avdelning i Stockholm tillsammans med en stiftelse eller förening och Uppsala universitet var examiner. Teologi fanns inte på Stockholms universitet. Jag prästvigdes 1976.

E

Det är fyrtio år sen jag gick min utbildning i Uppsala. Det var på universitetet på den tiden, på teologiska institutionen.

F

Jag gick min prästutbildning 1983-84 i Uppsala på Pastoralinstitutet. Plugga började jag 1979. Fem och ett halvt år är utbildningen.

G

Jag började min prästutbildning i Lund och sen gick jag ett år i Stockholm, i en filial och sen gick jag de två sista åren i Uppsala. Jag prästvigdes 1979 och så får man räkna fem år bakåt i tiden.

2. Hur upplever du din röst?

A

Jag vet inte hur jag upplever min egen röst. Jag hatar min egen röst. Jag tror att det är en medfödd avsky som vi alla har. När man hör sin röst inne i huvudet så låter det på ett sätt och när man hör den på ett band så låter den på ett annat sätt. Främlingskapet som man har inför

sin egen röst, som kanske är något av det mest personliga uttryck som man har, är kluvet. Jag tror inte att jag rent generellt går och funderar hur jag låter.

B

Jag upplever min röst med en viss göteborgsk heshet. Det finns i göteborgskan. Jag har två röster. Den andra är när jag pratar rikssvenska. Jag upplever också att jag har en väldigt tydlig röst som är hörbar och utan ansträngning.

C

Jag upplever min röst som ett av mina främsta arbetsredskap och jag märker hur störd jag blir när den inte fungerar. Rösten är väldigt viktig för mig.

D

Jag vet inte om jag upplever min röst speciellt mycket, men jag vet att när jag talar i domkyrkan hörs det bra.

E

Jag upplever min röst, som när jag talar till en församling, att den är ganska tydlig och att jag använder rösten för att göra mig förstådd. Det är ju liksom det som är vitsen.

F

Jag vet att människor tycker om min röst, så säger de inte att predikan var bra så säger de att ”Åh, det är så skönt att lyssna till dig”. Så jag vet att någonting är bra. Jag har lärt mig att lyssna på mig själv, det fick vi göra i pastoralutbildningen. Lyssna på oss själva och se på oss själva. Ofta får jag höra att jag har ett bra röstläge.

G

Jag upplever min röst positivt egentligen, för jag är ju en skolad sångare, sjungit sen jag var liten och sjunger även idag och har jobbat mycket med min röst på det sättet.

3. Upplever du att din röst har förändrats genom åren?

A

Min röst har inte förändrats under de år som jag har jobbat som präst.

B

Min röst har förändrats genom åren i och med att jag känner mig tryggare och säkrare, då påverkar det ju rösten också.

C

Jag vill tro att min röst har förändrats genom åren i och med att jag har fått vara med om så mycket saker. Jag skulle vilja säga att språket har förändrats, men kanske inte rösten.

D

Min röst har förändrats genom åren, framför allt har den blivit lägre. Språket förändras och rösten, men jag har inte medvetet försökt ändra den under de här åren.

E

Jag vet inte om själva rösten har förändrats under åren, det är möjligt. Den har åldrats men på något annat sätt vet jag inte. Jag pratar nog långsammare. Att prata fort är ett nybörjarproblem.

F

Jag tror inte min röst har förändrats genom åren. Jag har tittat på filmer från när barnen var små och det låter ganska lika.

G

Om min röst har ändrats så är det väl till det sämre i och med att jag får luftvägsproblem när jag blir förkyld och då sitter det lång tid. Annars har den inte förändrats. Stabilare naturligtvis i och med att man har blivit stabilare, mer lugn i sig själv när man talar.

4. Pratades det om något röstideal som präst, i utbildningen? Har du ett eget ideal?

A

Det har aldrig funnits någon speciell typ av tal som har presenterats som något mer önskvärt än något annat eller någon ljudbild som jag själv har strävat efter att skapa. Däremot finns det tydliga exempel på hur jag upplever att jag inte vill låta. Det är lättare att ta avstånd från ett sätt som jag känner att det här uttrycker inte något som känns äkta. Det handlar inte bara om hur det låter utan att man vet att den här personen låter inte så här egentligen. Det finns inget som jag kan säga att det här är en predikoröst, men vi har alla olika sätt att reagera i situationen och beroende på hur vi känner oss tar det sig uttryck i att hamna i predikoläge. Det är olika för det är olika personer och de känner sig olika.

B

I utbildningen fanns det inget ideal hur man skulle låta, men det fanns ju med från traditionen bakom, alla präster som hade den där predikotonen. I utbildningen ingick det snarare att man skulle arbeta bort den. I den grupp jag läste med fanns det inget sådant, men på hemmaplan, i församlingarna fanns det i allra högsta grad. Vågar jag vara den jag är i sammanhangen, då påverkas man inte så mycket av traditionen.

C

Det fanns inte något predikoideal som lärdes ut och jag hade inget heller. Men jag hade en tanke, att tänk, vad härligt att ha en röst som skulle bära, oavsett om mikrofonen fungerar eller inte. Att använda rösten så att den fångar, griper tag, alltså hur kan jag använda min röst för att få fram ett budskap på ett sätt som väcker mertanke?

D

Det är inte olika ideal hur man ska låta, men man måste hantera rösten på olika sätt beroende på kyrkorummets storlek och utformning. I Stockholm på 70-talet så fanns en stark strävan, det var inga ideal, efter att låta som en präst. Jag tror aldrig jag har låtit som en präst, aldrig som en så'n där bild av en präst, hur den låter. Sättet att framföra saker har förändrats men det har följt någon allmän utveckling. Jag har aldrig tänkt att nu måste jag sluta låta som en präst, jag tror inte jag har låtit så någon gång. På utbildningen pratade man om det och jag kan höra kollegor som fortfarande talar salvelsefullt, men det har aldrig funnits i min värld.

E

På den tiden jag gick min utbildning fick vi lära oss att vi fick inte göra personliga tolkningar genom att betona vissa saker i läsandet av bibeltexten t.ex, utan det skulle vara neutralt läsande. Man fick inte på något sätt spegla en personlig uppfattning eller personlig känsla. Idag är det tvärt om. Idag betyder den personliga ärligheten allt i det man säger och då blir ju rösten ett redskap som är väldigt viktigt. Det som har varit ett problem för präster genom historien är att kyrkorummet har varit så stort. Det har varit ett stort rum, oftast stenväggar, det har varit konsten att hantera efterklang och eko. Då utbildades ett slags röstmönster som skulle underlätta så att åhörarna skulle höra vad prästen sa. Då la man sig på tonen A i princip konstant, för det hade man av erfarenhet lärt sig att det var det som bar bäst ner i kyrkorumsdjupet. Därav hänger det kvar att präster låter entonigt, men det har alltså ett tekniskt ursprung. Prästidealet har förändrats under mina år, både sättet att förkunna och tekniken att förkunna. Det har förändrats mycket.

F

Det fanns inget röstideal i utbildningen, snarare hur jag absolut inte ville låta. Det var mest att jag ska aldrig börja låta så där. Det var skräcken. Så när jag talar i kyrkan låter jag precis lika dan som när jag talar med dig och det är jätteviktigt för mig för jag vill inte trilla dit. Vi som gick utbildningen, när vi var i kyrkorummet och övade, handlade det mycket om naturlighet. Vi skulle inte hitta på grejer som vi inte gjorde utanför kyrkan. När jag prästvigdes så hade jag min make att lova, vi har en pakt där, att om jag någon gång får präströst, så ska han säga till mig, för jag hör präster som låter väldigt "prästiga" ibland.

G

Jag hade ett ickeideal när jag gick utbildningen, och det var att man inte skulle lägga på sig den som vi kallar predikotonen. Den ville jag inte ha. Jag ville ha min naturliga röst så långt det går och känna att när jag pratar med människor eller i en gudstjänst i en predikan, så ville jag att det skulle vara naturligt. Det skulle inte vara en högmässopräst eller högmässoröst utan det skulle vara min röst och det tror jag att jag har levt upp till. Präströstidealen har förändrats genom åren. Som det var förr, som man kan höra på gamla filmer och så, då prästen hade prästtonen, det är borta så gott som. Man pratade säkert om det i utbildningen, men inte så att jag minns det.

5. Har du genomgått någon typ av röstträning?

A

Det ingick någon parallell kursverksamhet under terminerna, två eller tre träffar med olika teman, och då var det bl.a röst-och talvård. Under sista året fanns det tid avsatt varje vecka, som fokuserade på den egna rösten. Jag kan komma ihåg en enda sak som den här röstvårdande personen sa och det var att ”Du har ett väldigt bra näsljud”. Jag fattade inte över huvud taget vad hon pratade om. Jag kommer inte ihåg om jag fick någon förklaring. Jag förstod inte vad hon menade och tänkte: ”Vem bryr sig!” Det går i alla fall inte att göra någonting åt, tänkte jag.

B

Vi hade en rudimentär röstutbildning. Inte förrän vi gick den s.k. praktiskt teologiska utbildningen, ingick det röstutbildning. Den var inte logopediskt upplagd, det var frågan om att tala tydligt och sådant. På prästfortbildningarna som återkommer varje eller vart annat år har de också med kurser i att lära sig lägga rösten rätt och aktionen över huvud taget.

C

Vi hade röstutbildning och det intensifierades under profilåret, då låg det i schemat. Det var röst- och talvård samt liturgisk sång. Vi har byggt på det här i lokala fortbildningen. Vi har haft mest av röst- och talvård med en lektor från högskolan har jobbat med retorik och prat, men också liturgisk sång med en sångpedagog från Stockholm.

D

Det fanns parallella kurser i röst- och talvård, en baskurs på kanske 10-20 timmar. Under praktiskt teologiska terminen ingick röst- och talvård.

E

Vi hade en kurs i röst- och talvård, inte särskilt omfattande, i utbildningen. Jag kommer ihåg spridda moment men egentligen kommer jag inte ihåg mycket. Jag kan väl säga att det var så begränsat att det inte har legat till grund för någon typ av röst användning sedan. Den liturgiska sången minns man mer. Men jag minns att vi var hos en talpedagog och fick någon typ av genomgång, men det var som sagt begränsat. Vi hade i Domkyrkan en människa som hjälpte oss, hur vi ska hantera vår egen röst, så vi hade lite kurs i det. Vi såg själva till att vi fick in en människa som hjälpte oss med det där.

F

Vi hade röst- och talvård i utbildningen under det sista året. Jag kommer inte ihåg vad vi gjorde. Det stod på schemat, det minns jag, men jag var mycket mer intresserad av sångdelen. Jo, Klara Bergel hette hon nog, som vi hade i talpedagogik under prästutbildningen. Vi fick stå och jobba med henne. Hon pratade om röstlägen och olika passager i gudstjänsten. Det dök upp nu när vi pratade, det hade jag helt glömt bort.

Jag har tagit lektioner för sångpedagoger så den biten var liksom mer. Men jag hade Birgitta Samuelsson i talpedagogik när jag gick i musikklass i Västerås och det hon lärde ut minns jag väl. När min röst pajade gick jag hos logoped på lasarettet och det var egentligen väldigt likt sångpedagogiken jag hade haft.

G

Vi hade väldigt god, både talvårdsundervisning och även liturgisk sång, i undervisningen. Men det var väl också att jag kunde ta det till mig. Vi fick lära oss att tala vårdat och hur du använder din andning. Artikulation fick vi lära oss. Vad jag minns bäst var det här med andningen, att kunna hålla en mening och sen ta det djupa andetaget som man gör när man sjunger också, och sen fortsätta så man inte står där och småandas. Det här gjorde jag nog i Lund, för det gör man ganska tidigt. Vi hade gruppundervisning i ett halvår, och då tror jag det var varje vecka. Sen hade vi enskild röst- och talvård samt liturgisk sång, som ett paket. Jag har gått hos sångpedagog i många år, men inget annat tal än det som var i utbildningen. I och med att jag har skolat rösten sångmässigt så har jag gjort det även talmässigt till en del.

Vi har gjort så i församlingen att vi en gång om året har någon som kommer till oss, en röstpedagog eller retoriker, och då har vi fått spela in en bit och så får vi ge varandra positiv eller negativ kritik. Läraren säger: Det är bra, men gör så här eller gör inte så. Det är faktiskt bra.

6. Finns det någon skillnad på hur du använder din röst i olika professionella situationer?

A

Jag har inte olika röster i olika sammanhang i gudstjänsten, inte som jag har bestämt. Det är ju något som sker automatiskt, skulle jag tro, i de fall det verkligen föreligger en skillnad, vilket det förmodligen gör. Det är inte i första hand det att rösten är på ett visst sätt utan att situationen är på ett annat sätt. Det är naturligtvis skillnad om jag håller ett vigseltal eller ett griftetal. Predikan får ingen speciell röst som jag är medveten om. Men predikarösten kan låta salvelsefull men den kan låta liten också för man vill egentligen inte stå där för man tycker inte att det man tänkt ut är bra. Predikosituationen tenderar att locka fram en viss typ av beteende hos människor, även i rösten. Ännu mer om man känner sig obekvämt i situationen och kryper ihop. Det påverkar ju hur rösten låter.

B

Att man har olika röster vid olika delar av gudstjänsten hänger samman med kyrkorummets påverkan på rösten. Den gregorianska musiken t.ex.: Man blir mer hörbar i en stor katedral om man sjunger en text än om man läser den. Med läsning varierar tonläget, med gregorianiken ligger man och sjunger på en ton som hörs, tills man kommer fram till slutet. Då hörs rösten mycket bättre för den ligger med i kyrkorummets klangbotten. Jag tycker inte jag använder rösten på olika sätt i olika professionella situationer, men det är möjligt att jag är blind där. Jag är så pass fri att jag vågar vara i samtalstonen även i en predikosituation. Det blir olika röster i olika situationer. Är det fler människor så måste man lägga rösten på ett annat

sätt än om det bara är en, så det är klart att det påverkar. Det gäller att man har ett sådant röstläge att det passar med situationen. När någon har sorg måste jag lägga min röst så att det stämmer med den personens behov. Det är mycket en tränings sak.

C

Utifrån engagemanget byter jag röst i de olika sammanhangen, men jag vill ändå fortfarande ha samma röstnivå. Jag lägger kanske mer stöd bakom och mer rörelse och kanske rullar på bokstaven r för att fånga in och jag tänker att det hjälper mig att vara mer närvarande.

D

Bönen blir på ett lägre, mer innerligt sätt men när jag står i predikstolen är det budskapet jag ska ha fram. I ett begravnings tal blir rösten mer innerlig, med mer omsorg. Tillalet blir mer personligt. Så predikar inte jag. Jag låter naturligtvis olika. Det är något som kommit med åren och erfarenheten.

E

Det finns olika röster för predikan, bön o.s.v. och jag kan reta mig på att präster som sänker sin röst så fort det handlar om en bibeltext eller en utläggning av texten. Man låter på ett särskilt allvarligt sätt eller hur jag ska uttrycka det. Jag efterlyser att man ska spela mer med sin röst mer i olika tonarter även i den kristna förkunnelsen. Jag varierar mig väldigt mycket, är nästan lite dramatisk i vissa hänseenden. Det har kommit med åren, att använda rösten, variera rösten på så många olika sätt för att uttrycka olika saker. När jag har ett budskap att framföra försöker jag att inte göra det enahanda utan det ska uttrycka något. Ett bra och flexibelt och varierande register tycker jag att man ska använda i sin röst som präst.

F

Jag har olika röster i gudstjänsten. När det är predikan, då måste det vara prat, vanligt prat som att jag skulle prata med dig så här. Men när jag läser upp dem som har dött, då läser jag väldigt mycket långsammare och väldigt mycket tydligare, det vet jag. Sitter det ett sorgehus längst bak i kyrkan, då måste de höra exakt det jag säger och det måste gå så sakta att de verkligen hinner höra namnet och se kyrkvärden som tänder ljus under tiden. Kring nattvarden går det långsammare för då ska det vara lugnt, en lugnare känsla i kyrkorummets. Däremot ändrar jag inte talmelodi. Vi pratar ju alltid i mikrofon så vi kan inte skilja så mycket i volym, för i en mikrofon måste man tala ungefär lika hela tiden annars får de med hörselslinga spatt i öronen. Jag växlar nog inte så väldigt i volym i vanliga fall heller. Det har blivit en medveten grej hos mig att jag viskar aldrig eller går ner i volym, för då vet jag att jag förlorar tio personer som sitter i kyrkan som har hörapparat eller inte hörapparat. Man kan välja ord så folk vaknar, men inte volym.

G

På ett sätt tror jag det finns olika röster i gudstjänsten. I en bön har du en lugnare röst tror jag eller jag tror att jag känner att jag vill få djupet på ett annat sätt. När man läser, ja, vissa texter blir man lite ivrig när man läser, man tycker de är så kul och spännande. Då kanske man

ändrar så man får olika röster. Inte så Jesus får basröst, men lite olika mellan man och kvinna. Man ändrar lite så i rösten. Predikorösten försöker jag nog inte göra så mycket åt. Sången blir en helt annan röst naturligtvis. En helt annan användning av röst och andning och allt ihop, så nog skiljer det sig lite, tror jag.

7. Påverkar akustiken och rummets utformning ditt sätt att tala?

A

Kyrkorummet påverkar inte mitt sätt att tala alls. Jag förutsätter att ljudanläggningen tar hand om allt det där. Av tusen personer som lyssnar så vet jag att 85 inte hör ett skit av vad jag säger för att ljudanläggningen är kass, eller att de inte kan sköta sin hörselapparat eller att de inte lyssnar för de är egentligen någon helt annanstans. Det vet jag redan från början och bryr mig inte ens om det längre. Ser jag två personer som hör, då är det inte jag som har ett problem utan du, som inte hör. När vi ändå bygger en verksamhet som bygger på att vi ska tala, vi ska höras, så är det en katastrof att det ska fallera på att människor säger att apparaten fungerar inte, jag har inga batterier i hörapparaten eller grannen prasslar med kappan eller för att man har ställt in ljudanläggningen fel. Det är ett mycket större problem än min egen röst oftast, tycker jag. Det är svårare i situationer där det inte finns högtalare. Om jag står ute och vi ska ha gudstjänst - det jobbigaste är om jag måste stå och gapa en bön för att det blåser. Jag jobbade i en annan kyrka för tio år sedan och det kyrkorummet var både lika och olika att jobba i mot det här. Det var säkert annorlunda akustikmässigt, men inte så att jag kan säga idag vad som är skillnaden. Det där med eko är någonting som jag tror hanteras av moderna ljudanläggningar på ett ganska bra sätt. Man blir inte längre beroende av att ljudet ska klinga ut.

B

Rummets akustik och utformning påverkar. Vid ett tillfälle hade jag två gudstjänster samma dag och höll samma skrivna predikan. Den tog 7,5 minuter här och 15 minuter i Domkyrkan för där måste man vänta in efterklngen. Så visst påverkar kyrkorummet sättet att tala och kanske därmed röstläget. Det är både fart och artikulation som påverkas. Även om det inte finns efterklang är det väldigt viktigt att man är tydlig med rösten, men det är ännu mer påtagligt när efterklngen är så lång. Jag måste vänta in akustiken innan jag kan fortsätta med nästa ord och samtidigt får det inte låta som jag säger ett ord i taget. Det är en teknikfråga i högsta grad och det var inget man fick träna under utbildningen på min tid.

C

Det spelar stor roll. Här kan jag prata fortare. I Domkyrkan måste jag följa med akustiken, det går inte att bara rusa, för då försvinner ljudet. Predikan mår bra av lite andningspauser och nya ansatser. Det är en hjälp också att låta rymden ta tag i det jag säger eller sjunger Men även i bön och liturgisk sång är det en himla skillnad, för det finns ingen akustik här. Det kan vara jobbigt, för du får ingen hjälp här, det kan vara mer ansträngt. Är man bara medveten är det enkelt, men för en ny är det inte lika enkelt. Mitt mål varje gång jag kommer till en ny kyrka eller lokal är att hinna känna på akustiken.

D

Akustiken påverkar. Domkyrkan är svår med fördröjningen och ekot.

E

Vi försöker motverka svårigheterna i kyrkorummet på olika sätt. Placeringen t.ex, att vi står på ett bra sätt där vi hörs, där vi ser människor i ögonen, där de kan se vad prästen säger också i det kroppsliga språket och i ansiktsuttryck. Vi kan möta åhörarna och se om det finns respons. Det var lite svårt när dom stod högt upp, långt bort och hade åhörarna på avstånd. Vi har med teknikens hjälp närmast oss lyssnarna kan man säga. I Domkyrkan är det noga med att man talar varje ord för sig för att det ska gå fram ordentligt, nästan överdrivet får man göra. Då kan det låta onaturligt, det kan bli effekten av det. Man får anpassa rösten efter omständigheterna. Om man står ute och håller ett tal så är det andra förutsättningar, så det spelar in. Den teknik jag använder är att jag lyssnar eller tittat in om det finns respons, om man hör, och använder en fråga eller något som man förväntar sig en reaktion på. Vi försöker med gamla kyrkorum göra det bästa man kan för att samtalet eller dialogen eller monologen ska bli mer levande.

F

Akustiken påverkar mitt sätt att tala. Jag jobbade i Domkyrkan i sju år och var väldigt van vid det då. Där fick jag prata långsammare men var ändå tvungen att låta naturlig. Jag fick prata som jag gjorde i vanliga fall, men dra ner tempot en gnutta. Tonläge och så går att ha samma. Det är 27 år sen jag prästvigdes och jag har stor erfarenhet av olika kyrkolokaler, så akustiken märker jag av på en gång. Men man får kolla. Det är snarare mikrofonen man får se hur den fungerar. Om den bär, så den ger utslag på en gång eller om det är eftersläpningar och då kanske jag får fundera på hur jag ska prata. Men det kan jag fråga en vaktmästare om. De är jättebra på det. Vissa kyrkor är talkyrkor och där får man ingen hjälp alls i sången, men talet går väldigt bra och Domkyrkan är tvärt om. Det är bara att vara sig själv. Jag har mitt instrument och det får vara som det är. Luftfuktigheten påverkar också. Det är olika, men här är det supertorr. Så fort jag pratar i det liturgiska rummet käkar jag halstabletter för att vara fuktad i stämbanden. I Skerike är det iskallt i stället, men hellre det än torrt.

G

Akustiken är A och O, tycker jag. Om den följer med eller är död. Har man akustiken med sig kan man surfa med rösten på de vågorna. Jag testar alltid när jag kommer till en ny lokal genom att kanske säga några meningar eller läsa lite ur en text eller ibland bara sjunga lite ooo. Då hör jag på sången hur akustiken är. Jag behöver veta var jag ska lägga rösten och hur man ska andas och efterklang och allting. I Domkyrkan kan man inte prata som jag gör med dig nu. Där måste man tala långsammare och med liten paus mellan orden annars går orden i varandra. Så man får på annat sätt anstränga sig och prata så här lite långsammare och ibland kan det låta lite monotont. Vi fick inte träna det särskilt mycket i utbildningen. Det kanske nämndes att man måste ta hänsyn till kyrkorummet och då var det inte så vanligt med mikrofoner heller på den tiden.

8. Upplever du en skillnad mellan hur du använder din röst privat och professionellt?

A

Jag tänker inte på om jag har olika röster privat och professionellt. Men jag vet att det låter olika om jag sitter hemma vid matbordet och ber om brödet eller om jag ber för en människa som avlidit. Det är klart att det låter olika, men det är inget jag ställer in på läge A eller B, det sker automatiskt. Jag är medveten om att det inte är alldeles säkert att det är det bästa som sker per automatik. Jag använder inte olika tekniker när jag pratar i kyrkan eller utanför, inte som jag tänker på över huvud taget. Fast nu när du har frågat om det kommer jag att fundera på det.

B

Jag tycker inte det är någon skillnad på hur jag använder min röst privat och professionellt. Det är samma röst jag använder i båda sammanhangen. För mig har gudstjänsten gått från högtidlig stil till mer av gemenskapsbildande situation, så jag har nog samma röst där också.

C

Jag vill ju inte tro att jag har en skillnad på min privata röst och min professionella, men mina nära och kära säger att jag har det, men inte så mycket. Det finns tydliga exempel på präster framför allt, som har en präströst och sen en vanlig. Det är nog inte med flit, det bara är så. De har väl lärt sig "präströsten" någonstans och sen pratar vanligt. Jag har spelat en del teater och där är det viktigt att ha en röst som bär ända fram. Det har lärt mig att prata så också till vardags. Fast jag behöver inte använda stödet när du och jag pratar, men jag behöver det kanske när jag står i Domkyrkan framför allt, men här också.

D

Jag har olika röster professionellt och privat. Jag slarvar mycket mer med artikulationen t.ex privat när jag talar. Privat har jag en massa småord som liksom och alltså och säger inget riktigt ä-ljud. Det försöker jag tänka på i kyrkan. Där försöker jag hålla mig till rikssvenska, men det går inte alltid. Dialektala inslag är trevliga, men ingen tycker om stockholmska.

E

Jag försöker att undvika att olika röster privat och professionellt. Det kan nog fortfarande vara så att jag har det i viss utsträckning, men jag tänker på att det inte ska vara olika. I kyrkan har jag erfärit, ska man tala med enkla vardagliga ord och tala så att människor hör. Man ska tala tydligt och inte släppa meningarna på slutet utan tala ut. Det gör att det ibland kan upplevas som ickenaturligt eller vardagligt, just det att man är noga med att hela meningen sägs.

F

Jag har inte olika röster privat och professionellt. Jag låter lika. Däremot använder jag olika ord kanske, men det beror snarare på vilken ålderskategori som sitter där. Det är mer vokabulär än hur jag talar.

G

Ja, jag kanske använder min röst något olika privat och professionellt. Jag tror att man kanske som präst, i alla fall då man har begravning eller dop eller gudstjänst får någon liten, jag vet inte hur jag ska förklara riktigt... Jag vet att min man brukar säga att han ibland hör att jag har någon sorts professionell ton i min röst. Jag tror inte jag är medveten om vad jag gör egentligen, jag kan inte säga att jag lägger rösten si eller så. Men jag vet att han ibland säger att då intar jag min prästställning på något sätt och jag vet inte om det är för att lägga någon sorts auktoritet i det. Jag har ingen aning, men något händer och tydligen bara finns det hos mig.

9. Har du någon gång haft problem med rösten?

A

Jag har inte haft andra problem med rösten än vanliga människor. Man blir förkyld och kan kanske inte prata på ett par dagar. Det har hänt någon gång. Men oftast kan man väsa fram det nödvändigaste ändå. Om man skriker och ropar för mycket eller om man har en utomhusgudstjänst och skriker, då blir man trött naturligtvis. Det finns säkert möjlighet att träna sig till det också, men det har jag inte gjort. Man tar i och sen får det vara bra. Jag blir inte trött i rösten heller. Jag blir mycket fortare trött i huvudet. När göromålen varierar blir den mentala tröttheten inte lika stor, men rösten har aldrig blivit det stora problemet. Däremot kan jag känna att nu får det vara nog, jag är less på det här, och det märks ju också på rösten. De gånger man måste vara tyst för att man har en förkylning eller någon annan inflammation, då får man njuta av det.

B

Jag har drabbats tre gånger av stämbandsinflammation. Då fick jag remiss till logoped. Det hjälpte mig. Jag har alltid haft lite heshet i rösten, det ligger i mitt göteborgska idiom. ”Den” fick jag hjälp att befria och tala utan att anstränga rösten. Den professionella hjälpen gör att jag kan prata även om jag är hes. Det kunde jag inte då. Jag hade en spänd röst förut, det hängde ihop med struphuvudet och stämbanden. Där fick jag lära mig att slappna av och den avslappningen hade inte bara effekt på rösten utan överhuvud taget mitt sätt att vara. Märker jag en tendens till stress då slappnar jag av. Det är en teknikfråga. Det här borde ha funnits i utbildningen. I det militära fick man lära sig tydlig diktation även om det var kommandon. Att tala inför trupp tvärs över kaserngården, ta i men inte skrika, det var nyttigt. Om jag som nu är lite hes efter en förkylning, och ska prata länge, då blir jag trött i rösten. Men är det som vanligt, bekommer det mig inte.

C

Jag har inte haft andra problem med rösten än någon heshet eller att efter semestern t.ex när rösten inte är invand, att då prata med många och sjunga på uppdrag. Då fungerar den inte som jag vill. Jag har aldrig fått några andra problem med rösten och jag försöker vara vaksam på det så om jag märker att nu är det lite rasslande illa. Jobbet är så fritt att jag kan gå ner på parlåga, skjuta på samtal och göra sådant som kan hanteras utan röst t.ex och på det sättet

spara rösten. Jag kan känna mig sliten efter en lång dag när jag pratat hela dagar och det har varit varierande och mycket. Då har jag det alldeles tyst hemma och bara njuter av stillheten. Jag är också lyckligt lottad att ha retreater i tjänsten.

D

Jag drabbades av en stämbandsnedsättning för 10-12 år sen. Plötsligt när jag pratade blev jag bara hes och det försvann inte. Jag gick hos en öron-näsa-halsläkare och fick cortison, men min röst fungerar inte riktigt, jag litat inte på den sen dess.

E

Jag har dragits med röstproblem. Jag är en sådan person som har haft anspänningsproblem med hela min kropp och jag är kärlsjuk och den har återspeglats i rösten, att det har varit spänd. Då har jag försökt lära mig att musklerna och stämbanden ska vara avslappnade. Jag har också fått professionell hjälp. Det är inte konstigt att vi får problem med rösten, vi som talar i alla sammanhang. Det gäller att se upp. Det blev så, många gånger, att jag blev hes och det var ju ett tecken på att jag knöt rösten för mycket. Mest har jag försökt hantera det själv utan professionell hjälp. Jag har fått lära mig avslappningsövningar för min kropp och det hjälper ju också rösten. Det jag kan efterlysa är större förståelse hos den här personalkategorin, präster, och hos dem som ansvarar för prästernas utbildning, att ha större förståelse för röstkänedom, röstvård och röstens användning i arbetet. Man skulle mer betona det, satsa mer resurser på att se till det här instrumentet som är det viktigaste i vårt arbete. Större medvetenhet och större resursanvändning för att tillgodose en bra röstvård för oss.

F

Man pratar ju jämt och jag tappade rösten helt och hållet och var sjukskriven i ett par veckor i alla fall. Jag hade ingenting kvar! Då gick jag hos talpedagog på lasarettet och övade stöd och så. Det hon jobbade mycket med då var att inför gudstjänsten på söndagsmorgnar, det är ju det som är värst, att lära mig prata upp mig. Sjungit upp hade jag ju lärt mig men det här med att prata igång rösten fick jag börja med då. Kanske hade jag behövt veta redan under utbildningen: Ni kommer att prata vansinnigt mycket, så ni kanske behöver fundera över hur ni pratar! Jag hade behövt höra att det är slitigt. Det var sådant jag hade behövt höra. Jag hade inte behövt träna själva pratet och tekniken, men kom ihåg att låta någon annan prata emellanåt eller så. När man har pratat hela dagen är det svårare att sjunga. Det jag har lärt mig under årens lopp är, att när jag har varit förkyld ska jag inte börja prata och sjunga på en gång eller använda rösten för mycket. Gör jag det blir konvalescensen jättelång. Det struntade jag i förr och då gick det ju en månad innan rösten var tillbaka.

G

Så fort jag blir förkyld så sätter det sig djupt på mina stämband och jag kan gå lång tid och hosta och hacka. Jag har kollat mot allergier och allting men det är bara så att jag har, så att säga, sköra stämband. Annars har jag aldrig haft röstproblem utan det är bara när jag blir förkyld. Det jag också hade i många år var att jag tappade min röst då. Ofta i maj månad och

framåt adventstid. Ett tag var jag väldigt utsatt. Hesheten bara kom. Överansträngning tror jag. När jag blir som nu är det delvis halstabletter men också mycket vätska. Naturligtvis försöker jag vara tyst så mycket som möjligt emellan. Men det är bökigt. Så blir det en hel del hostmediciner och så, annars klarar jag mig inte. Rösten är ju nästan den viktigaste källan vi har.

10. Tänker du på ditt kroppsspråk vid predikan?

A

Fokus ligger nästan aldrig på hur det ska låta utan mer på vad man ska säga och hur man ska säga det.

B

Jag tänker inte alls på mitt kroppsspråk när jag predikar. Jag vet att jag har det, men jag funderar inte alls på vad jag gör för något. Det har jag med mig från barndomen i och med att jag var van att uppträda med sång och musik. Eftersom jag var van att synas och finnas så har jag inte tänkt på det. Kroppsspråket måste harmoniera med det jag säger, vad jag gör och vem jag är. Viftar man för mycket blir det störande.

C

Det är viktigt att titta upp, att det är viktigt att ha ögonkontakt, famna hela församlingen så att de känner att jag är där och inte bara läser en utantilläxa. Jag tänker på kroppsspråket. Eftersom jag är lång är jag medveten om att jag kutar med ryggen, sjunker ihop lite för människor är kortare än jag. Det är som en automatik och det stör mig. I predikomomentet, speciellt i Domkyrkan, när jag står uppflugen i predikstolen, är det enklare. Då är det bara att vara rak och ta ut svängarna. Här, där jag går på golvet och till råga på allt sitter dom, då sjunker jag ihop. Jag försöker använda kroppen, den är viktig. Lika väl som jag vill vara engagerad med rösten måste det märkas med kroppen att jag tror på det här. Kroppen hjälper till att förstärka.

D

Hur jag framför, tänker jag på, när jag predikar, men inte kroppsspråket.

E

Jag använder kroppsspråket på ett annat sätt idag. Jag är ju en sådan som gör det automatiskt.

F

Jag har väldigt noll kroppsspråk. Jag har väldigt få gester och så när jag predikar, är väldigt neutral i kroppen. Gester använder jag nästan inte alls utan står mest i predikstolen och håller i mig. Huvudet rör man ju oavsett hur man gör. Vi står bakom en predikstol oftast och har liturgiska kläder på oss. Att då börja veva med händerna så där, det blir nästan fånigt när man målar upp något eller börjar vifta. Jag brukar använda gester normalt, men inte just i predikan. Så jag har alltid hållit händerna här nere. Så jag tror att jag är väldigt lågmäld kroppsmässigt i gudstjänsten.

G

Jag vet inte om jag tänker på mitt kroppsspråk när jag predikar. Kanske inte så där jättemycket, nej det tror jag inte jag gör. Däremot vet jag, det gäller överallt, i predikan eller vid altaret, så måste jag stå på två ben. För det är en sorts stabilitet, trygghet, för mig. Sen står jag gärna lite isär med fötterna och har lite gung i knäna. Då står jag stadigt och känner mig väldigt trygg. Jag pratar med händerna, det gör jag ganska ofta, men jag tror inte man ska göra det för mycket i en predikstol för det blir väldigt flaxit. Det försöker jag tänka på och håller gärna i någonting. Det var sådant vi tränade i utbildningen. Det har ju att göra med vad man sänder ut, vad man sprider, så att säga.

11. Har du fått utbildning i kommunikation? Ingick kroppsspråk?

A

Vi hade säkert retorik, men jag minns inte. Säkert fanns det många diskussioner och tankar även om hur en predikan skulle vara upplagd. Jag är väldigt osäker hur vår utbildning såg ut för 10-15 år sen. Det vi gjorde i homiletiken var att man spelade in sig själv och sen fick kamraterna ge lekmanans respons på det. Det var två olika personer, en som hade hand om paketeringen, röst, och en som hade hand om innehållet, budskapet, i predikan och de synkade nog inte så bra. Tanken var att man skulle se själv, att du kan inte stå och göra så med handen hela tiden, vad man nu har för nytta av det där. Men grundbudskapet är väl, att du kan aldrig skilja det du säger, på vilket sätt du säger det, och vem du är. Allt uppfattas som en helhet. Det du tror att människor kommer ihåg, är inte nödvändigtvis det du tänkte att de skulle komma ihåg, och därför kan det vara bra, att inte stå och klia sig i huvudet hela tiden. Det är ju inte bara rösten, man ska inte bara höras, utan det är något annat. Poängen att man står där är att budskapet ska nå fram.

B

Det fanns nog någon form av retorik i utbildningen, men jag minns ingenting av den. Vi hade skådespelare som kom och det var hur man lägger upp för att fånga folks uppmärksamhet. Även kroppsspråket kom in. Där är det personliga väldigt olika. Jag tror mig ha ett väldigt tydligt kroppsspråk medan andra är mer slutna.

C

Vi hade till viss del retorik i utbildningen. Inte som ett eget paket utan det fanns med både i homiletik och kateketik.¹⁴⁵ Det var en del i arbetet. Vi filmade allas predikningar och enskilda samtal och så pratade vi om det i lilla basgruppen. Då fick man feedback på det, vad ser du, vad hände nu? Med Runa gjorde vi det i retorikfortbildningen. Vi skulle kunna något utantill för att använda både röst och kroppsspråk. Det var spännande för jag kan fortfarande se det här lite hukade i stället för att sträcka upp.

---

¹⁴⁵ Kateketik är en gren av den praktiska teologin, som behandlar kyrkans elementära kristendomsundervisning. (Svensk uppslagsbok 1955)

D

Ordet retorik användes inte under min utbildning. Retorik var något som de gamla grekerna höll på med. Det som ingick i själva homiletikundervisningen var själva framförandet. Jag hade en kurs som hette ”Predika” när jag varit ute i 5-6 år och då höll vi på ganska mycket med sådana saker.

E

Vi hade ingen retorik, vilket var en brist tycker jag. Jag tror att man har det idag på ett annat sätt i prästutbildningen. Jag minns inte att vi någonsin diskuterade detta med kommunikation, men jag kan ha glömt det. I mitt fall är det erfarenheten och utvecklingen som har bidragit till att jag själv, och de flesta med mig, har blivit varse den här möjligheten som vi numera kan använda oss av, kroppsspråket. Det talades inte om kroppsspråk på den tiden jag gick utbildningen, mer än att man skulle vara väldigt strikt och neutral. Man fick ju gå på ett särskilt sätt i kyrkorummet och till altaret och så vidare. Det är ju en helt annan visuell gudstjänst idag än det var förr. Det är betydligt bättre idag i kyrkan med både kroppsligt språk och verbalt språk än det var tidigare. Själva användningen av ord är ju ett helt annat idag också än tidigare.

F

Det ingick retorik och kroppsspråk i utbildningen, men det är de ännu bättre på nu. Det ingick i det här sättet att bygga predikan på, homiletiken. Vi som är nära människor så här (här bor vanliga människor) och gör vi inte som de tycker är okej utan hittar på specialgrejer, då får vi höra det på en gång. De reagerar på allt vi gör. Och jag tänker på, förr i världen i våra prästlöften, de jag har lovat, stod det ”att leva ingen till anstöt”. Det finns inte kvar, men det har fått till följd att jag tänker på vad jag har på mig, hur jag gör, vad jag säger, hur jag låter, allting för det kan de berätta efteråt. De minns inte vad jag heter eller hur jag ser ut, men det andra. Det är inget jag tänker medvetet på alls nu, men här bak i huvudet har jag ju gjort det förr. Jo, vi hade lite retorik i talpedagogiken. Hon pratade om att komma ner lite i rösten för att församlingen skulle få mer fokus helt plötsligt, att det inte skulle vara det vanliga pratet utan nu kommer något speciellt. Det minns jag nu att hon pratade om.

G

Vi hade utbildning i retorik och kroppsspråk. Hur man står inför folk och hur man står vid altaret och hur man står och inte hänger på ett ben, så att man blir sned, eller med händerna, var man ska hålla dem eller hur man inte bör göra. Att kombinera så att kroppens delar kommer i fas med varandra.